

A per

Nagy Imre és vádlott-társai népbíróági tárgyalásának 52 órás, eredeti, vágatlan hangfelvétele

Rekonstrukció az OSA Archívumban

2008. 06. 09. – 06. 15.

Bevezető:

Mink András

A tárgyalás forgatókönyvének elkészítésében közreműködött:

Mink András

Révész Béla

Tamási Miklós

Szaktanácsadó, lektor:

Rainer M. János

Rév István

*Köszönetünket fejezzük ki a **Magyar Országos Levéltárnak**, hogy rendelkezésünkre bocsátotta a per hanganyagát, valamint a levéltár **munkatársainak** a kutatásban nyújtott segítségükért.*

*A kiadvány megjelenését **Zwack Péter** támogatása tette lehetővé.*

OSA Archívum – 1956-os Intézet, Budapest, 2008

Bevezető

Az [OSA Archívum](http://www.osaarchivum.org) (www.osaarchivum.org) és az [1956-os Intézet](http://www.rev.hu) (www.rev.hu) a *Nagy Imre és társai* elleni per ötvenedik évfordulóján rendhagyó, egyhetes megemlékezést szervez.

Az 1958. júniusi per során a Belügyminisztérium hangtechnikusai a tárgyalóteremben elhelyezett két készülékkel az első naptól a kegyelmi kérvények benyújtásáig folyamatosan magnószalagra rögzítették a *Nagy Imre és társai* elleni per teljes anyagát, beleértve a vádlottak és a tanúk kihallgatását, a vádiratot, a védőbeszédeket és az utolsó szó jogán elmondottakat. Az 52 órás hanganyag a Legfelsőbb Bíróságtól 1990-ben a Magyar Országos Levéltárba került, ahol ma is megtalálható. A felvételeket meghallgatva egyértelműen megállapítható, hogy a dokumentáció teljes és hiánytalan. A rögzített anyag meglepően jó minőségű, egy-egy néhány másodperces részlettől eltekintve folyamatosan követhető, érthető.

Az eredeti felvételeket a Magyar Országos Levéltár megrendelésére az elmúlt év folyamán az Országos Széchényi Könyvtár közreműködésével digitalizálták. A levéltár hozzájárult ahhoz, hogy a digitalizált hanganyagot egyszeri alkalommal, a per évfordulóján lejátszhassuk az OSA Archívum Centrális Galériájában (Budapest V. ker., Arany J. u. 32.) rendezendő megemlékezés keretében.

Ehhez megkaptuk az összes egykori áldozat ma élő hozzátartozóinak a hozzájárulását.

Meggyőződésünk, hogy a meggyilkolt vagy súlyos börtönévekre ítélt áldozatok méltóságának helyreállítása érdekében itt az ideje teljes és tárgyilagos képet adni a per történetéről és lefolyásáról. A rendezvényre nem csupán szakmai, de erkölcsi és kegyeleti okokból is vállalkoztunk. Szeretnénk, ha a perre nem a kádári propaganda céljait szolgáló, a gyilkosok által készített, és Budapesten hat éve folyamatosan vetített manipulatív ál-dokumentumfilmmel emlékeznénk, hanem a most először bemutatásra kerülő teljes hanganyagot hallhatná a közönség. A két szervező intézmény ezért azt tervezi, hogy 2008. június 9. (hétfő) és június 15. (vasárnap) között, lehetőség szerint az eredetivel megegyező időpontokban, nyilvános előadáson, teljes egészében lejátszza a per egyetlen hiteles és vágatlan dokumentumának tekinthető hangfelvételt, mintegy rekonstruálva a bírósági pert. A naptári

véletlen folytán a meghallgatás napjai 2008-ban a hét ugyanazon napjaira esnek, mint a tárgyalási napok 1958-ban.

A megemlékezés programja

A megemlékezésre 2008. június 9-én reggel 9 órára várjuk az érdeklődőket az OSA Archivum épületébe. A per anyagának meghallgatása az 50 évvel ezelőtti időpontnak megfelelően 9 óra 30 perckor kezdődik. Ezt követően mindennap a jelen tájékoztató füzetben megjelent időpontoknak megfelelően (l. *A per részletes forgatókönyve c. részt*) játszunk le a per hanganyagát. Fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy a kezdő időpont kivételével az egyes napokon belül megadott időpontok becslésen alapulnak, és bár igyekeztünk a lehető legpontosabbak lenni, időbeli csúszások a nap folyamán előfordulhatnak.

A forgatókönyv alapján látható, hogy június 15-én vasárnap csak délután 5 órától indul majd a hanganyag. Ezért 14 és 17 óra között kerekasztal-beszélgetést szervezünk a korral foglalkozó történészek, jogi szakértők, a Nagy Imre-per vádlottjainak életrajzírói részvételével a hanganyag keltette benyomásokról, a hanganyag forrásértékéről és a felmerülő tudományos és etikai kérdésekről. A kerekasztal-beszélgetés minden érdeklődő számára nyitott.

A hanganyag

A Nagy Imre és vádlott-társai ellen lefolytatott koncepciós perről két (audio)-vizuális anyag maradt fenn az utókor számára: egy filmanyag és a per teljes hanganyaga. Mindkettőt a belügyminisztérium technikusai rögzítették a tárgyalóteremben. A per részletes dokumentációjának két oka is lehetett: egyrészt rögzíteni a per történéseit, hogy adott esetben a maguk és a külső megfigyelők – pl. egy esetleges szovjet igény – számára pontosan dokumentálni tudják a történeteket, mintegy önmagukat igazolandó. Másfelől nem kétséges, hogy az eredeti elgondolás szerint a perben rögzített hang- és képanyagokat a Kádár-rezsim a maga propagandacéljaira is fel kívánta használni. A per egészéről így filmfelvétel is készült, ám a hanganyaggal ellentétben a

filmfelvételekből csak azok a részek maradtak fenn, amelyeket a vizsgálat lebonyolításával megbízott nyomozócsoporthoz vezetője, Rajnai Sándor nyomozó alezredes közreműködésével és útmutatásai alapján a vágatok össze, manipulatív céllal. A filmbe be nem került felvételeket, egyelőre ismeretlen időpontban, elővigyázatosságból megsemmisítették. Jellemző, hogy később még ennek a torzított és manipulált propagandafilmnek a bemutatásától is eltekintettek. Attól tartottak, hogy a film így is ellenkező hatást váltana ki a közvéleményből, emlékeztetné az embereket a forradalom napjaira. (Kopácsi Sándor, a per egyik túlélője visszaemlékezésében azt írta, a filmet azért sem lehetett bemutatni, mert a per utólag kiadott közleményben szerepelt Szilágyi József, noha őt már korábban kivégezték, és a film így óhatatlanul leleplezte volna a hazugságot.) A Terror Háza 2002 februárjában nyílt állandó kiállításán ez a torzított, a per áldozatainak emberi méltóságát súlyosan sértő film látható, minden, a per körülményeit és az áldozatok helyzetét magyarázó kommentár nélkül. Az OSA bemutatója ezzel szemben arra tesz kísérletet, hogy a per egyetlen, teljes és vágatlan hangfelvételének bemutatásával rekonstruálja a pert, még hozzá lehetőség szerint az 50 évvel ezelőtt lezajlott per eseményeivel azonos időben.

A hangfelvételek időtartama és a jegyzőkönyvekben rögzített időpontok között olykor eltérés van. Ez annak tudható be, hogy az elrendelt szünetek nem a bíró által meghatározott ideig, hanem annál hosszabb időn át tartottak. A szünetek valóságos hosszúságát azonban sem a hangfelvétel, sem a jegyzőkönyv alapján nem lehet megállapítani, így a per lejátszásakor azokhoz az időpontokhoz fogjuk tartani magunkat, amelyeket a tárgyalást levezető elnök eredetileg meghatározott.

A per hanganyagát 1958. június 9-e és 15-e között a tárgyalóteremben elhelyezett két orsós magnetofonnal rögzítették 60 perces hosszúságú hangszalagokra. A per júniusi szakaszának hét napján, azaz 1958. június 9-től június 15-ig mintegy 52 órányi hangfelvételt rögzítettek. A per során két felvevő készüléket használtak, melyek általában fél perc átfedéssel vették az elhangzottakat. A biztonság kedvéért az egyik magnetofont még azelőtt beindították, hogy a másikba fűzött szalag lejárt volna. Ez azt bizonyítja, hogy különös gondot fordítottak arra, nehogy véletlenül egyetlen szó is rögzítetlen maradjon. Azt, hogy a tárgyaláson elhangzottakat a hangtechnikusok vágás nélkül

rögzítették, külön megerősíti az a tény, hogy a tárgyalás 5. napján a vádlottak lelki megtörése céljából levetített, az 1956-os eseményekről összevágott propagandafilm vetítése alatt is folyamatosan vett a magnetofon, föltehetően azért, hogy a vádlottak esetleges spontán reakcióit is rögzíteni tudják. Így folyamatosan hallhatjuk a vetítógép hangját és a háttérből a film narrációját. A tárgyalóteremben két mikrofon volt elhelyezve (ez az ott rögzített filmfelvételeken is látható). Egy a bíró előtti asztalon, egy pedig a vádlottak előtt, az első padsortól mintegy két méterre, középen. A per során végig, kivétel nélkül minden kihallgatott személy ez előtt a mikrofon előtt tett vallomást, általában állva. Többen (pl. Tildy Zoltán vagy Haraszi Sándor) engedélyt kértek ahhoz, hogy ülve tehesék meg a vallomásukat, de a rögzített anyag ennek ellenére jó minőségű.

Általánosságban elmondható, hogy a kor technikai színvonalához képest a hangfelvétel minősége kiváló. Egyedül Donáth Ferenc és Haraszi Sándor kihallgatása során fordul elő, hogy a felvétel olykor halk, nehezen érthető, ami halk, visszafogott hanghordozásuknak tudható be. (A bíró többször figyelmezteti őket, hogy beszéljenek hangosabban. Haraszi okkal hivatkozik arra, hogy majdnem másfél éve magánzárkában van, ez idő alatt szinte senkivel nem váltott egy szót sem, így nehezebbre esik a beszéd.) Továbbá, a teljes 52 órához képest elhanyagolható hosszban, van néhány rosszul vagy alig hallható részlet, általában 1-5 másodperc hosszban. Ezeket a részeket összevetettük levéltárban rendelkezésre álló, magnófelvétellel készült átiratokkal, amely alapján megállapítható, hogy kizárható bárminemű szándékos torzítás vagy manipuláció. Ezenfelül természetesen vannak részek, ahol a bíró és a vádlott vagy egy-egy tanú és a vádlott szóváltása kisebb hangzavart eredményezett, a vita hevében egymás szavába vágva beszélnek. Ez azonban, figyelembe véve ennek a tárgyalásnak a rendkívüli körülményeit, természetesnek mondható.

A teljes anyagot az említett átiratokkal összevetve szembetűnő, hogy igen jelentős szakaszokat nem írtak le sem a helyszíni gyorsírással készített jegyzőkönyvben, sem a hangfelvétellel készített átiratban. A leirat, különösen, amikor a tanúvallomásokra és a szembesítésekre kerül sor a per harmadik napjától kezdve, igen nagy hiányokkal bír, és ezek a hiányok a per teljes meglévő iratanyagából sem rekonstruálhatóak teljes mértékben, hiszen az elhangzottak tartalmára vonatkozóan csak a tárgyalás

rövidített jegyzőkönyve áll rendelkezésre, illetve a nyomozás során keletkezett iratokból lehet az elhangzottakra következtetni. Ezenfelül jellemzően a tárgyalás azon szakaszai is hiányoznak az átiratból, amikor a bizonyítási eljáráshoz benyújtott, más módon (pl. már írásban) rögzített nyomozati, vizsgálati jegyzőkönyveket vagy más írásbeli „bizonyítékokat” (pl. újságcikk, a forradalom idején közzétett kormánynyilatkozatok s a többi) olvasnak fel. A hangfelvételeken ezek is hiánytalanul hallhatóak. Ezért a Nagy Imre és vádlott-társai ellen lefolytatott per legteljesebb ma hozzáférhető dokumentumának a lejátszandó hanganyag tekinthető.

A hanganyag jelentősége még egy további vonásában is megragadható: meghallgatása a leírt szöveghez képest számos alkalommal jelentősen segíti az elhangzottak pontosabb értelmezését, a per drámaiságának és dinamikájának a megértését, beleértve nemcsak a per áldozatainak, hanem az ügyészeknek és bíróknak az intencióit, habitusát és motivációját. A hanganyag forrásértéke tehát nemcsak abban rejlik, hogy a legteljesebb hozzáférhető *szöveg*. A hanganyag adja vissza legpontosabban azt, hogy a tárgyaláson mi történt, és hogyan. Így számos fontos részletet illető kérdésben revelatív erejű, új forrásnak kell tekintenünk.

Végezetül egy problémára szeretnénk felhívni a figyelmet. Bármilyen teljesnek is tekinthető a június 9-e és 15-e között rögzített hanganyag az ott és akkor elhangzottak vonatkozásában, mégsem tarthatjuk a Nagy Imre és vádlott-társai ellen lefolytatott eljárás minden tekintetben kimerítő és teljes körű dokumentációjának. Ennek oka a következő: a per első, félbeszakított fordulójára 1958. február 5-én és 6-án került sor. Ezen a két tárgyalási napon is készült teljes hangfelvétel, ennek lejátszására azonban ez alkalommal nincs módunk. Ám szem előtt kell tartanunk, hogy nem kaphatunk teljes képet a júniusi történésekről a februári per hanganyagának ismerete nélkül. Ugyanis a perrendtartás szabályaival ellentétesen júniusban nem ismételték meg a teljes eljárást, hanem egyszerűen felolvasták a vádlottak februárban tett vallomásainak szerkesztett jegyzőkönyvét. Ezt a vádlottak júniusban elvileg korrigálhatták, illetve kiegészíthették, de figyelembe véve a körülményeket, nem lehetünk biztosak abban, hogy a felolvasott jegyzőkönyv valóban híven adta vissza a februárban tett vallomások tartalmát és intencióit. Erről csak a februári hanganyag és a

júniusban felolvasott jegyzőkönyv részletes összevetésével lehetne meggyőződni. Tudjuk, hogy a per felfüggesztése után a vádlottakra a korábbinál is nagyobb és fenyegetőbb nyomás nehezedett, hogy fogadják el a vád koncepcióját, és vallják magukat bűnösnek, különben súlyosabb büntetés, halál várhat rájuk. Ezért a vádlottaknak a felolvasott jegyzőkönyvet elfogadó, júniusban tett nyilatkozatát nem fogadhatjuk el automatikusan hitelesnek. Tudjuk például, hogy Donáth Ferenc a februári tárgyaláson nem vallotta bűnösnek magát, és Gimes Miklós is csak erős megszorításokkal fogadta el bűnösségét, júniusban azonban mindketten bűnösnek vallották magukat. Mindezzel együtt az a véleményünk, hogy a júniusi per rekonstrukciója alapvetően mégiscsak alkalmas arra, hogy hitelesen adja vissza ennek a magyar történelmi emlékezet számára különösen fontos pernek a történéseit.

A per mint történelmi forrás

Vásárhelyi Miklós, a per egyik túlélője, a Történelmi Igazságtétel Bizottság első elnöke a rendszerváltás táján több interjúban is kifejtette, hogy a Nagy Imre-per ízig-vérig hazugságokkal teli koncepció per volt, amelynek során törvénytelen ségek sorát követték el az áldozatokkal szemben, kezdve elrablásukkal, folytatva a fizikai gyötrelmekkel, a pszichikai nyomással, a szakszerű jogi védelem megtagadásával. Így a per anyaga elejétől a végéig történelemhamisítás, szándékos torzítás és manipuláció eredménye, amelyben hemzsegnek a szemérmetlen hazugságok. A per koncepcióját, forgatókönyvét, a tanúvallomásokot és az ún. „bizonyítékok” felvonultatását, valamint magukat az ítéleteket is már jó előre kidolgozták, illetve eldöntötték. A per a Kádár-rezsim politikai banditáinak aljas színjátéka volt. Vásárhelyi ezért hosszú ideig ellenezte, hogy a per anyaga nyilvánosságra kerüljön, hiszen a teljes történet feltárása, a valóság és a korabeli körülmények hiteles ismerete nélkül önmagában a peranyag csak súlyos félreértésekhez és rossz szándékú félremagyarázásokhoz vezethet mind az 1956-os forradalom, mind pedig az áldozatok magatartása és tevékenysége vonatkozásában. A per anyaga semmiképpen sem tekinthető hiteles forrásnak – vélte Vásárhelyi, teljes joggal.

A rendszerváltás után a korábban szigorúan titkos peranyag, akárcsak az értelmezéséhez nélkülözhetetlen és korábban zárolt hazai és külföldi források kutathatóvá váltak. Az 1990-es évek második felére a történeti kutatások meglehetősen részletességgel feltárták a per lefolyását és körülményeit, a nemzetközi összefüggéseket éppúgy, mint a perhez vezető belpolitikai folyamatokat. Ma már tehát nem szenvedünk információhiányban, mint például Kende Péter és Méray Tibor, *Az igazság a Nagy Imre ügyben* című, több nyelven megjelent, emigrációban kiadott mű szerkesztői/szerzői 1958 nyarán, akik, miközben tételesen cáfolták a Nagy Imrét és társait mocskoló hivatalos brosúra, a szintén több nyelven kiadott hírhedt *Fehér könyv* rágalmait, valójában abban sem lehettek biztosak, hogy a pert egyáltalán a megadott időpontban és valóban Magyarországon rendezték-e meg. Ma már többé-kevésbé pontosan tudható és érthető, mi történt és hogyan, mint ahogy tisztában vagyunk a motivációkkal és az okokkal is. Ezzel elhárult a legfontosabb akadály azelől, hogy a per anyaga a maga teljességében nyilvánosságra kerüljön. Ám továbbra is kérdés a kutatók és a hallgatók számára, vajon a perben elhangzó szövegek, vallomások, írásos „bizonyítékok” tekinthetők-e a forradalom hiteles forrásainak. E helyütt ezért nem árt figyelmeztetni arra, hogy aki az 1958 júniusában lefolytatott per alapján kívánja rekonstruálni a forradalom történéseit és a szereplők tevékenységét, tévúton jár. A per tárgya ugyan 1956 történései és a szereplők tevékenysége volt, mindez azonban többszörös torzításon keresztül jelenik meg. Az első torzítás maga a vád koncepciója, a tendenciózus, minden eseményt és történést koncepció szerint értelmező és valóságos tartalmából, kontextusából kiforgató vádirat, amely ellen a vádlottak védekezni voltak kénytelenek, és amely eleve kijelölte annak a keretét, ahogyan a perben a valóságos történésekről egyáltalán beszélni lehetett. A vádlottak, akik, bár eltérő stratégiával, természetesen védekezni próbáltak a vádak ellen, nem tehettek mást, valamennyire alkalmazkodniuk kellett ehhez a kerethez. A kivétel éppen Szilágyi József volt, aki lényegében már a kérdésfelvetéseket is visszautasította, ügyét ezért kellett elkülöníteni, és őt magát titokban és villámgyorsan meggyilkolni. Mindezen felül a vádlottak a védekezés során érthető és természetes módon, teljes joggal igyekeztek a szerepüket és a felelősségüket a felhozott vádpontokkal

összefüggésben csökkenteni. Ez még Nagy Imrére is igaz, aki másfelől a lehető legpontosabban igyekezett rögzíteni a per során, de már az utókor számára mindazt, amit saját szerepéről és cselekedeteiről, politikai hitvallásáról el kívánt mondani. A legtöbb vádlott és tanú (a tanúk jelentős része maga is előzetes letartóztatásban volt) igyekezett azt is elkerülni, hogy saját magára vagy másokra fölöslegesen olyan terhelő vallomást tegyen, amely alátámaszthatja a vád koncepcióját, súlyosbíthatja a maga vagy mások helyzetét, illetve hogy olyan tényekről, összefüggésekről beszéljen, amelyekre a vizsgálat során nem derült fény. A per így valójában nem az 1956-os forradalom, és nem a forradalom vezetői valóságos tetteinek, hanem a vérben és gyilkosságokban fogant Kádár-rezsim történetének megkerülhetetlen forrása. Fényt derít a Kádár-rendszer születésének körülményeire, a rezsim 1956-hoz fűződő viszonyára. A per nyomot hagyott a Kádár-korszak egészén, és, mint 1989-ben kiderült, Kádár János személyiségén is, aki haláláig nem volt képes sem feledni, sem feledtetni az ősbűnt.

A per lefolyása

A per előzményei

Az 1956. november 4-i szovjet támadás hírére Nagy Imre hajnali 5 óra 20 perckor drámai felhívást intézett az ország és a világ közvéleményéhez, majd ő és szűkebb köre, elfogadva a jugoszláv kormány által felajánlott menedékjogot, a budapesti jugoszláv követségre menekült. A későbbi per szereplői, az áldozatok és a tanúk közül ide került Donáth Ferenc, Losonczy Géza, Jánosi Ferenc, Szilágyi József, Fazekas György, Haraszi Sándor, Tánczos Gábor, Újhelyi Szilárd, Szántó Zoltán és Vásárhelyi Miklós.

Nagyot a követségen arra próbálták rábírní, hogy írja alá lemondó nyilatkozatát, amelyre végül, a társaival folytatott konzultáció után nemet mondott. A jugoszlávok, a szovjetek és Kádárék számára is tarthatatlan patthelyzet alakult ki. Kádárék nem engedhették, hogy Nagy és társai szabadon járjanak-keljenek az országban, a jugoszlávok nem rúghatták föl a menedékjogot. A patthelyzetet egy piszkos alku oldotta föl. Szovjet javaslatra Kádár és Münnich írásbeli garanciát adtak a

jugoszlávoknak arra, hogy ha Nagyék lemondanak politikai menedékjogukról, bántatlanul hazatérhetnek. A csoport tagjai november 22-én távoztak a követségről, a kilépőket azonban szovjet katonák által biztosított buszokba terelték, és egy Pest közeli szovjet katonai bázisra vitték őket, ahonnan másnap a román párt Bukaresthez közeli üdülőjébe, Snagovba deportálták őket, családtagjaikkal együtt. Itt tartották őket fogva egészen 1957 áprilisáig, amikor a Rajnai Sándor vezette különítmény letartóztatta a Nagy Imre-per leendő vádlottjait, és a csoport más tagjait. A legnagyobb titokban a budapesti Gyorskocsi utcai börtönbe szállították őket, ahol megkezdődött majd másfél évig tartó vizsgálati fogságuk.

A per előkészületei és koncepciója

A november 4-e után hatalomra segített bábkormány vezetője, Kádár János eleinte több nyilatkozatban is büntetlenséget ígért a forradalom résztvevőinek és vezetőinek. Az 1956. november 26-i rádiónyilatkozatában kijelentette: „Megígértük, hogy nem indítunk büntetőeljárást Nagy Imre és barátai ellen múltbeli bűneikért, még ha később maguk is beismerik azokat. Tartani fogjuk magunkat ehhez az ígérethez.” A hangnem december elejétől megváltozott. Kádárnak a konszolidációra tett addigi kísérleteit a magyar közvélemény elutasította. A munkástanácsok a szovjet csapatok távozását és a Nagy Imre-kormány visszahelyezését szabták az általános sztrájk beszüntetésének feltételéül. A hatalom decembertől keményebb eszközökhöz nyúlt. A munkástanácsokat szétverték, vezetőiket letartóztatták. Az ország több városában sortüzekkel oszlatták fel a tüntetőket. Ezzel párhuzamosan az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának (IKB) 1956. december 4-én elfogadott határozata egyértelműen ellenforradalomnak minősítette az októberi eseményeket, melynek célja a félféudális-kapitalista Horthy-rendszer visszaállítása volt. Az ellenforradalom négy kiváltó oka között már szerepelt a Nagy Imre-csoport „revizionista” tevékenysége is. Nagyék bírósági felelősségre vonása először a kommunista pártok 1957. január 1–3-a között Budapesten tartott csúcstalálkozásán vetődött fel, valószínűleg szovjet kezdeményezésre. Kádár helyzete ekkor még nem volt elég stabil a per véghezvitelére, sem a párton belül, sem azon

kívül, ezért halogatta a döntést. Kállai Gyula januári snagovi útja után az IKB döntést hozott a nyomozás megkezdéséről. A per megindításáról és arról, hogy annak Nagy Imre is részese lesz, véglegesen az 1957. márciusi moszkvai szovjet–magyar csúcstalálkozón született döntés. Április 9-én a magyar pártvezetés határozatot hozott a Nagy-csoport letartóztatásáról, amelyre április 14-én került sor. A per koncepciója, amelyet Kállai Gyula *A magyarországi október-novemberi események a marxizmus-leninizmus fényében* című előadása vázolt, ekkor már készen állt: Nagy Imre és szervezett csoportja már 1955-től, legkésőbb az írói memorandum megszüvegezésétől kezdve tudatosan, az imperialistákkal szövetkezve készítette elő az ellenforradalmat, készült a hatalomátvételre, a proletárdiktatúra megdöntésére. A Rajnai Sándor vezette nyomozó különítmény ehhez a koncepcióhoz kezdett adatokat gyűjteni, ennek beismerésére próbálták rábírní a vádlottakat. A börtönben a foglyokat szigorúan elkülönítették egymástól. Való igaz, hogy a Rákosi-korszak koncepciók eljárásainak bevett gyakorlatától eltérően fizikailag nem bántalmazták őket, a fogvatartás körülményei azonban kimerítették a kínzás és az embertelen bánásmód kritériumait. A foglyokat hosszú hónapokon át sötét, nyirkos, piszkos, télen fűtetlen magánzárkákban őrizték, elvágva őket minden külső kapcsolattól. Még a szokásos sétát is megtagadták tőlük. Az egyetlen érintkezés a külvilággal ezen időszakban a kihallgatások sora volt. A cellákban hemzsegték a poloskák, a foglyok képtelenek voltak aludni. Megtagadták tőlük a szakszerű orvosi segítséget is, holott Nagy Imre és Losonczy Géza tudottan súlyos, krónikus egészségügyi problémákkal küszködött. Mindez közvetlen szerepet játszott abban, hogy Losonczy Géza a börtönben 1957 decemberében meghalt. Nagy Imre szívpanaszai kiújultak, ezekben a hónapokban több mint 15 kilót fogyott. 1957 végére a többiek egészségi állapota is annyira leromlott, hogy az már a per lebonyolítását is veszélyeztette. Ezért a per előtt néhány héttel jobb cellákban helyezték el őket, és az ellátásuk is javult.

Korábban azt tervezték, hogy Maléter Pál és Kopácsi Sándor ügyét egy monstre katonai per keretében külön tárgyalják (Malétert november 3-án este Tökölön, Kopácsit november 5-én Budapesten tartóztatták le), de ettől a tervtől elálltak. A koncepció szempontjából célszerűbbnek

látszott a forradalom katonai és politikai vezetőinek ügyét egyesíteni. Ehhez kapcsolták a forradalom és a november 4-e utáni ellenállás értelmiségi reprezentánsaként Gimes Miklóst, hogy teljes körű legyen a politikusok, a fegyveres erők képviselői és az őket támogató értelmiség „összeesküvése”, hogy az „ellenforradalom” veszélyességét, szervezett voltát és megátalkodottságát emígyen demonstrálni lehessen. A per kétséget kizáróan kirakatpernek készült.

A vádirat már 1957. nyár végére összeállt, azonban a szovjetek kérésére a pert elhalasztották.

Hruscsov ekkora számolt le a Molotov vezette sztálinista keményvonalasok moszkvai puccskísérletével. A per, különösen miután 1957 szeptemberében az ENSZ Közgyűlése napirendre tűzte a „magyar kérdést”, már nem volt annyira sürgős neki. A per ügyét a novemberi moszkvai csúcstalálkozó után 1957. december 21-én tárgyalta újra az MSZMP IKB zárt ülésen, ahol is Kádár ösztökélésére döntöttek arról, hogy „szabad folyást engednek a törvényes eljárásnak”. Kádár ekkor már kifejezetten türelmetlen volt. Az angol kommunista párt vezetőinek érdeklődésére ezt felelte: „Ha nem néznék a világgkommunizmus érdekeit, Nagy Imre bandája már rég a föld alatt lenne.”

1958. február 5-én a Fő utcai katonai bíróságon kezdődött a per első szakasza. Dr. Radó Zoltán, a bírói tanács elnöke valamelyes teret adott a vádlottaknak az érdemi védekezésre, a belügyi megfigyelők kifejezésre is juttatták a per menetével kapcsolatos elégedetlenségüket. A pert másnap, szovjet kérésre, pótnyomozás szükségességének ürügyén újból elhalasztották. Hruscsov 1958. tavaszi nemzetközi „békeoffenzíváját” megzavarta volna a halálos ítélet és a kivégzés.

A per és az ítélet, 1958. június 9–15.

Hruscsov 1958. áprilisi budapesti látogatásán meggyőződött arról, hogy a hatalom helyzete szilárd Magyarországon. Kádár mégis kivárt júniusig, amikor a szovjet–jugoszláv kapcsolatok ismét mélypontra jutottak, és hűvösebbé vált a szovjet–amerikai viszony. Ez alkalmat adott a leszámolásra.

Júniusig semmiféle pótnyomozásra nem került sor. Az időt inkább arra használták ki, hogy fokozzák a nyomást a vádlottakra: ismerjék be bűnösségüket, működjenek együtt, akkor enyhébb

ítéletre számíthatnak. Kopácsi visszaemlékezése szerint vele egyértelműen közölte a vallatótisztje, hogy ha ellenkezik, akkor felakasztják. 1958. június 9-én, ezúttal már Vida Ferenc elnökletével, újrakezdődött Nagy Imre és társai pere. A vádlottakat a „népi demokratikus államrend elleni szervezkedésben való részvétellel”, illetve „szervezkedés vezetésével”, Nagyot ezen felül hazaárulással, Malétert zendüléssel és hazaárulással, Kopácsit zendüléssel vádolták. A megfogalmazott vádak alapján Nagy és Maléter biztosan, Gimes (a november 4-e utáni illegális szervezkedés állítólagos vezetőjeként) valószínűleg halálos ítéletre számíthatott, de ugyanez fenyegette Kopácsi Sándort és Donáth Ferencet is. A többiek *legfeljebb* súlyos börtönökre számíthattak.

A tanácsvezető bíró látszólag kínosan ügyelt a törvényességi és eljárási szabályok betartására, ez azonban senkit sem szabad, hogy megtévesszen. A per során törvénytelenések tömkelegét követték el. A vádlottak a vizsgálati szakaszban nem konzultálhattak ügyvéddel. Közvetlenül a per megkezdése előtt találkozhattak csak ügyvédekkel, akik alig egy-két nappal a per előtt kapták meg a több ezer oldalas vizsgálati anyagokat. A vonatkozó szabályokat megsértve az eljárást nem kezdték újra júniusban, hanem a februári vallomások szerkesztett jegyzőkönyveinek felolvasásával lényegében „folytatták” az eljárást. A bíró államtitok védelmére hivatkozva zárt tárgyalást rendelt el. A zárt tárgyalás elrendelésére természetesen nem ezért volt szükség, hiszen a per tárgya túlnyomórészt a vádlottak hivatalos funkcióban, a kormány vezetőjeként vagy tagjaként, a vezető kormánypart felelős politikusaként folytatott politikai tevékenysége volt a forradalom napjaiban, amely az ország teljes nyilvánossága előtt zajlott. A cél a vádlottak ellenállásának megtörése volt. A zárt tárgyalás fokozta a vádlottak kiszolgáltatottságát, hiszen nem számíthattak a külvilág figyelmére, támogatására. A tárgyaláson nem volt kihez beszélniük. Nemcsak ők voltak már több mint egy éve teljesen elszigetelve a külvilágtól, hanem az ország közvéleménye sem tudott semmit arról, hogy ellenük büntetőeljárás folyik. A zárt tárgyalás elrendelésével azt tudatták a vádlottakkal, hogy fogvatartóik lényegében azt tesznek velük, amit akarnak. Nagy Imre első megszólalásában tiltakozott a zárt tárgyalás és a gyorsított eljárás elrendelése ellen. Az 1989-es rehabilitációs ítélet

indoklásában is hangsúlyosan szerepel, hogy a zárt tárgyalás elrendelésének nem volt meg a törvényes alapja.

A tárgyalás során a vádlottak védekezéshez való jogát szigorúan korlátozták. A vádlottakat egymás után szólították vallomástételre, így nem hallhatták a beidézésük előtt elhangzott vallomásokat. A vádlottak által előterjesztett bizonyítási indítványokat Vida néhány jelentéktelen kivételtől eltekintve lesöpörte az asztról. A tanúk mindegyikét a vád léptette föl, közülük számosan szintén büntetőeljárás alatt álltak, és súlyos büntetéssel néztek szembe. A védelem által javasolt tanúk közül egyet sem hallgattak meg. A bíró az események perbeli rekonstrukciója során szinte minden alkalommal megakadályozta, hogy a forradalom alatt hozott politikai döntésekben annak idején részt vevő Kádár János vagy más, a bábkormány hívéül szegődött politikus szerepéről szó essék, kivéve azt a néhány alkalmat, amikor sikertelenül próbálta belefojtani a szót a vádlottakba. Nagy Imre utolsó szó jogán elmondott szavai híven tükrözik a per menetét: „Bűnperemben sajnálatosan elmaradt a bizonyításkiegészítés, és csak a vád tanúit hallgatták meg, a vád bizonyítékait vizsgálták. Szerény véleményem szerint a bűnpernek a bűnösség megállapítása mellett az igazság kiderítése is fontos feladata. A bizonyításkiegészítés elmaradása tükröződik a vádiratban is éppúgy, mint a vádbeszédben, amelyek nem objektív tények és nem a történelmi igazság szellemében világítják meg tevékenységemet, felelősségemet.”

Az 1956 utáni megtorlás pereivel kapcsolatban rendszerint említeni szokták, hogy ellentétben a klasszikus koncepciók perekkkel, ezekben az eljárásokban nem fiktív vádakat hoztak föl az áldozatokkal szemben, hanem valóságos tényeket tüntettek fel torz színben, eredeti összefüggéseikből kiragadva, eredeti jelentőségüket messze felnagyítva, az eljárást elrendelő hatalom politikai-ideológiai szükségleteinek megfelelően. A baráti beszélgetés, a politikai helyzet elemzése, az alternatívákról folyó tanácskozás így válik titkos találkozóvá, szervezkedéssé, a nyilvános politikai rendezvény, a tanulmányírás ellenséges propaganda kifejtésévé, és így tovább. Ez a kép a Nagy Imre-perre is tökéletesen illik. A Nagy Imre-per képtelen abszurditásához ráadásul ezen felül még az is hozzájárul, hogy a vád tárgyává tett cselekmények többségét a vádlottak

legitim felhatalmazással bíró közhatalmi testületek tagjaiként, avagy azok utasítására tették, és minden döntést a kollektív politikai döntéshozó testületek előzetes politikai jóváhagyása előzött meg (legalábbis amennyire ez a hektikus október végi, november eleji napokban egyáltalán lehetséges volt). A vád a miniszterelnököt és minisztereit politikai döntéseikért és cselekedeteikért, a katonai és rendőri vezetőket a politikai döntések végrehajtásáért, az értelmiségieket pedig nyilvánosan kifejtett gondolataikért vonta felelősségre. Mindezek normális esetben egyáltalán nem tehetők büntetőeljárás tárgyává. Ám mindezen felül a vádirat, a tanúvallomások, különösen a vád koronatanúí, Uszta Gyula és Szántó Zoltán vallomásai hemzsegnak a hazug tényállításoktól. Ezek számbavételére itt nincs mód (a koncepció és a tényállítások hazugságait Kende Péter és Méray Tibor már említett könyve részletesen sorolja), most csak néhányat emelnénk ki: az összeesküvő csoportként vád alá helyezett áldozatok egy részének a forradalom előtt semmiféle kapcsolata nem volt egymással. Nagy Imre nem titkos tanulmányokat írt, hanem 1955–56-ban született elméleti írásait elküldte a párt központi vezetőségének, sőt egy példányt Moszkvába is kijuttatott. Október 23-án a politikai bizottság kérésének engedve ment a parlamenthez, hogy a tüntetők előtt beszéljen. Maléter Pálnak semmi köze nem volt a Köztársaság téri párház ostromához és az azt követő lincselésekhez. A jugoszláv követségre menekült Nagy Imre-csoport és a november 4-e után illegális újságot és röpiratokat szerkesztő Gimes Miklós között semmiféle kapcsolat nem volt. A vádlottaknak felrótt politikai döntések rendszeres résztvevője volt Münnich Ferenc, Kádár János és az új hatalom számos más prominens alakja, valamint a vád tanújaként felléptetett Szántó Zoltán is. A sort még hosszan folytathatnánk. A per a tendenciózus rágalomok és ténybeli hazugságok különösen aljas vegyülete volt.

Érdemes röviden szót ejteni a védőbeszégekről. A legtöbb védő kiemelte, a marxista eszköztárat is segítségül hívva, hogy mindaz, ami 1956 októberében történt, hosszabb történelmi és társadalmi folyamat eredménye volt, amelyet nem lehet pusztán egyes személyek ténykedésének betudni. A védőbeszédek nem vonták (nem is vonhatták) kétségbe, hogy 1956-ban ellenforradalom tört ki, pusztán azt vitatták, hogy a vádlottak ennek a kiobbantásában tevőlegesen és szándékosan szerepet

játszottak volna. Általában arra hivatkozva kértek enyhébb büntetést, hogy a vádlottak személyesen már nem jelentenek veszélyt a „néphatalomra”. Végül többen, például Bárd Imre, Nagy védője arra is utalt, hogy a hatalom elég szilárd, nincs szükség a legsúlyosabb (azaz halál-) büntetés kirovásával példát statuálni.

A hatalom gyakorlói ezt éppenséggel fordítva gondolhatták: éppen azért merték a pert megrendezni, és kivégezni az ország miniszterelnökét és honvédelmi miniszterét, mert már nem kellett félniük a következményektől. Nagy Imrét, Maléter Pált és Gimes Miklóst halálra ítélték. Kopácsi Sándor életfogytiglani, Donáth Ferenc 12, Tildy Zoltán 6, Jánosi Ferenc 8, Vásárhelyi Miklós 5 éves börtönbüntetést kapott. Az ítéletek kegyetlenségében több tényező játszott szerepet. Az életben lévő Nagy Imre súlyos veszélyt jelentett a Kádár-rezsim legitimitására. Az „ellenforradalmi szervezkedés” súlyosságát kellett bizonyítani azzal, hogy a mótely a fegyveres erőket is átította, a néphatalom ezért is maradt fegyvertelen: ez is a szovjet katonai beavatkozást igazolta, és ezért kellett Maléter Pálnak meghalnia. Végezetül a pártellenzéki értelmiség soraiból is lakolnia kellett valakinek, aki ráadásul részt vett a november 4-e utáni ellenállásban. Ezt a szerepet osztották Gimes Miklósról a per kiagyalói. A végső fázisban a per véghezvitelét és a halálos ítéleteket már nem a szovjetek, hanem Kádár és klikkje, valamint a hatalom karhatalmi-belügyes bázisa erőltette. Kádár és a neki hűséget fogadó posztisztálinista káderréteg csak egy kiterjedt összeesküvés létével tudta hatalma megingását megmagyarázni. A per egyik funkciója az volt, hogy megnyugtassa a felborzolt kedélyeket, a rendszer erejét és stabilitását demonstrálja. Az ítéletekben szerepet játszott az önigazolás vágya és a bosszúvágy. A hanganyagból egyértelműen kiderül, hogy a vád képviselői és a bírók nem elvégzendő pártfeladatnak, hanem a párt képviselőiként személyes ügynek tekintették a pert, kifejezetten törekedtek arra, hogy koncepciójukat legalább a maguk számára igazolva lássák. Nagy Imre és vádlott-társai élő példái voltak annak, hogy volt alternatíva, lehetett olyan utat választani, amelyen járva a személyes becsület, a nemzet iránti hűség és felelősség és a szocialista vagy baloldali-demokratikus eszmények iránti elkötelezettség megfér egymás mellett. Még akkor is, ha ez az út a bitófa alá vagy a börtönbe vezetett.

A per részletes forgatókönyve

Időpont: 1958. június 9–15.

Helyszín: Katonai Bíróság, Budapest II. ker., Fő u. 70. sz. alatti épülete, I. emeleti tárgyalóterem

A per főbb résztvevői:

Az áldozatok

Nagy Imre, I. rendű vádlott	(Ügyvédje: dr. Bárd Imre)
Donáth Ferenc, II. rendű vádlott	(Ügyvédje: dr. Kádár Pál)
Gimes Miklós, III. rendű vádlott	(Ügyvédje: dr. Révai Tibor)
Tildy Zoltán, IV. rendű vádlott	(Ügyvédje: dr. Zalán Kornél)
Maléter Pál, V. rendű vádlott	(Ügyvédje: dr. Révai Tibor)
Kopácsi Sándor, VI. rendű vádlott	(Ügyvédje: dr. Bajor László)
Jánosi Ferenc, IX. rendű vádlott	(Ügyvédje: dr. Szilágyi István)
Vásárhelyi Miklós, X. rendű vádlott	(Ügyvédje: dr. Bajor László)

A sorszámozás következetlenségének okai: a per eredeti koncepciója szerint Losonczy Géza lett volna a per másodrendű vádlottja, azonban ő 1957. december 21-én kiújult és kezeletlen tuberkulózisa és börtönpszichózisa, valamint a kegyetlen bánásmód következtében a börtönben elhunyt. Losonczy halála után a tervek szerint a pernek tíz vádlottja lett volna, Király Béla lett volna a VII. rendű, Szilágyi József a VIII. rendű vádlott. Király azonban külföldre menekült, Szilágyi József ügyét pedig a per első, félbeszakadt februári fordulója után meg nem alkuvó magatartása miatt elkülönítették. Perét szintén Vida Ferenc tárgyalta. Szilágyit halálra ítélték, és 1958. április 24-én kivégezték. Ennek ellenére a Nagy Imre-per után kiadott, 1958. június 16-i hivatalos közleményben úgy tüntették föl, mintha Szilágyit is júniusban ítélték volna el és végezték volna ki, a többiekkel együtt. A sorszámozás következetlensége egyértelműen arra utal, hogy a pert lázas sietséggel akarták lebonyolítani, így arra sem fordítottak időt, hogy a vádiratot és a benyújtott

vizsgálati anyagokat Szilágyi meggyilkolása után az új helyzethez igazítsák.

A Népbírószági Tanács tagjai

Dr. Vida Ferenc, a Legfelsőbb Bíróság Népbírószági Tanácsának elnöke

Bíró Mihály, népbíró

Fehér Kálmán, népbíró

Lakatos Péterné, népbíró

Sulyán György, népbíró

A vád képviselői

Dr. Szalai József, a legfőbb ügyész helyettese

Dr. Béres Miklós, ügyész

A per általános menete

Június 9. és 10. A per első és második napján került sor a nyolc vádlott kihallgatására. Az első tanú, Haraszi Sándor a második nap végén lépett színre.

Június 11. A harmadik napon folytatták le azokat a tanúkihallgatásokat, amelyek elsősorban a „Nagy Imre-csoportra”, vagyis a forradalom előzményeire, a forradalom előtti értelmiségi mozgolódásra, a Rákosi-klika ellen fellépő pártellenzékre és Nagy Imre kormányainak tevékenységére vonatkoztak, beleértve Tildy Zoltán szerepét.

Június 12. A negyedik napon a tanúkat Maléter Pállal kapcsolatban hallgatták ki.

Június 13. Az ötödik napon került sor Nagy Imre titkárnőinek a kihallgatására, a Kopácsi Sándorra vonatkozó tanúkihallgatásokra. Ekkor vetítették le a vádlottaknak az 1956-os népitéletekről összeállított anyagot, majd Szántó Zoltán többórás kihallgatása, végül a vádbeszéd következett.

Június 14. A hatodik napon került sor a nyolc védőbeszédre, valamint a vádlottak utolsó szó jogán elmondott beszédére.

Június 15. A hetedik napon Vida ítéletet hirdetett, a halálra ítélték nyilatkoztak a kegyelmi kérvényről. Ekkor hangzott el Nagy Imre második utolsó szó jogán elmondott rövid szövege.

Június 9.hétfő,

9.30 A bírói tanács elnöke, Vida Ferenc megnyitja a tárgyalást, a résztvevők felsorolása.

- 9.35 Behozzák a filmfelvevőket. Nagy Imre kifogást emel a zárt tárgyalás és a gyorsított eljárás ellen.
- 9.45 A bíró felveszi a vádlottak személyi adatait.
- 9.55 A bíró elrendeli a vádirat ismertetését, jegyző felolvassa a vádiratot.
- 10.05 Nagy Imre kihallgatásának kezdete. Ismertetik Nagy Imre a február 5-i tárgyaláson tett vallomásának szerkesztett jegyzőkönyvét, amelyet a jegyző olvas fel. A felolvasás során Nagy Imre három-négy alkalommal röviden közbeszól, hogy pontosítsa vagy javítsa az elhangzottakat. A felolvasás több mint két órán át tart.
- 12.15 Nagy Imre szóbeli kihallgatásának kezdete. Először észrevételeket tesz az elhangzottakkal kapcsolatban, majd a bíró kérdéseire válaszolva felvázolja élettörténetét 1945-ig. Ez körülbelül 45 percen át tart.
- 13.00** A bíró egyórás szünetet rendel el.
- 14.00 Folytatódik Nagy Imre kihallgatása, az életút 1945 utáni szakaszára, illetve a forradalom napjaira és a jugoszláv követségen történetekre vonatkozóan.
- 14.15 Nagy Imre és Vida vitája az írói memorandumról és az állítólagos párton kívüli szervezkedés kezdeteiről. Vida tendenciózus kérdéseivel azt sulykolja, hogy Nagy Imréék szándékosan és provokatív módon a „párton kívülre vitték” a vitákat, hogy aláássák a pártba vetett bizalmat.
- 14.30 Vida kérdései és Nagy Imre válaszai a Petőfi Körről.
- 14.40 Vida ismerteti a már halott Losonczy Géza börtönben írt feljegyzését az október 23-i találkozóról, amelyen a résztvevők a vád szerint az „ellenforradalom” nyitányának szánt aznapi tüntetésről és a párt és a kormány vezetésének átalakításáról egyezkedtek.
- 14.46 Vida kérdései és Nagy Imre válaszai az október 28-i kormánynyilatkozatról. Ez a nyilatkozat ismerte el elsőként jogos nemzeti felkelésnek az eseményeket.
- 14.50 Vita a forradalmi karhatalom születéséről, az ellenforradalmi lázadók állítólagos felfegyverzéséről.
- 15.10 Kérdések és válaszok a szovjet csapatok behívásának körülményeiről.
- 15.20 Nagy Imre észrevételei a kihallgatás addigi menetéről.
- 15.30 A koalíciós kormány megalakulása november első napjaiban.
- 15.45 Nagy Imre megjegyzései a semlegesség kérdésében.
- 15.55 Újra a szovjet csapatok behívásáról és a Varsói Szerződésből való kilépésről.
- 16.05 Nagy Imre az ügyész kérdéseire válaszol. Az ügyész legfőképp a pártellenzék október előtti „szervezkedéséről” és Gimes Miklóshoz fűződő kapcsolatáról faggatja.
- 16.20 Nagy Imre a védője, Bárd Imre kérdéseire válaszol.

- 16.30 Nagy Imre nyilatkozata, a kihallgatáshoz fűzött záró megjegyzései.
- 16.35** Nagy Imre kihallgatásának befejezése. A bíró 10 perc szünetet rendel el.
- 16.45 Donáth Ferenc kihallgatásának kezdete. A jegyző felolvassa februárban tett vallomásának szerkesztett jegyzőkönyvét, mintegy 40 percben.
- 17.25 Donáth Ferenc szóbeli kihallgatásának kezdete: Donáth megjegyzései, észrevételei és pontosításai az elhangzottakkal kapcsolatban, illetve vallomása a forradalom kitörése előtti helyzetről.
- 18.45 Donáth vallomása az október 23-i tüntetésről és az azt követő eseményekről.
- 17.55 Az ügyész kérdései Donáthhoz, majd egy ismeretlen (védő, népbíró?) kérdései.
- 18.10 Nagy Imre hozzászólása Donáth vallomásához.
- 18.20 Nagy Imre és Donáth Ferenc a november 4-i nyilatkozatról.
- 18.25 Donáth megjegyzései az iratokban foglaltakhoz, illetve Nagy Imre hozzá intézett kérdéseivel kapcsolatban.
- 18.40** Donáth Ferenc kihallgatásának befejezése. Vida 20 perc szünetet rendel el.
- 19.00 Tildy Zoltán kihallgatásának kezdete. Jegyző felolvassa februári vallomása jegyzőkönyvét, mintegy 30 percben.
- 19.30 Tildy Zoltán szóbeli kihallgatásának kezdete: kiegészítések, módosítások, válaszok Vida kérdéseire.
- 19.50 A védő kérdései, főképp Tildy 1945 előtti tevékenységére vonatkozóan.
- 20.00 A védő kérdései Tildy 1956-os tevékenységére vonatkozóan.
- 20.05 Népbíró kérdése a semlegességi nyilatkozatról. Ezt követően Nagy Imre és Tildy Zoltán a koalíciós kormány működéséről, a semlegességi nyilatkozatról és a november 3-i Mindszenty-beszédről.
- 20.45 A tárgyalás berekesztése.

Június 10, kedd

- 9.30 Elnök megnyitja a tárgyalást, majd Gimes Miklós kihallgatása kerül sorra.
- 9.35 A jegyző felolvassa Gimes februári tárgyaláson tett vallomásának jegyzőkönyvét.
- 10.05 Gimes véleményezi a jegyzőkönyvet, kiigazításokat tesz.
- 10.15 Megkezdődik Gimes szóbeli kihallgatása. A főbb témák: Nagy Imre írásainak terjesztése, az október 27-i angyalföldi küldöttség szerepe, Nagy Imre október 28-i rádiószózatának szövege, Gimes látogatása Nagy Imrénél október 30-án délelőtt.

- 10.45 Gimes november 4-e utáni tevékenysége: lapszervezés, illegális szervezkedés.
- 10.52 Az ügyész kérdései Gimeshez: Nagy Imre írásai és a XX. Kongresszus, Gimes november 4-i szerepe, tervei. Ezután a védő kérdései Gimes forradalom alatt írt újságcikkeiről és az illegális lapban megjelent írásairól.
- 11.00 Kopácsi védőjének kérdései Gimeshez a rendőr-főkapitányságon kifejtett tevékenységéről.
- 11.02 Nagy Imre kihallgatása Gimes vonatkozásában. Témák: ellenforradalmi tevékenységek, lincselések, a Köztársaság téri események. Éles szóváltás Nagy és Vida között, Nagy Imre véleménye az állítólagos „Nagy Imre-csoportról”.
- 11.10 Az ügyész kérdései Nagy Imréhez a jugoszláv kérdésről. Nagy Imre nyilatkozata a Rajk-per analógiájáról.
- 11.15 Nagy Imre kérdései, megjegyzései Gimes vallomásához, Vida és Nagy Imre szóváltása a tárgyalás menetéről.
- 11.25** Vida tíz perc szünetet rendel el.
- 11.35 A tárgyalás Maléter Pál kihallgatásával folytatódik. A jegyző felolvassa a februári tárgyalás jegyzőkönyvét.
- 12.25 Maléter véleményezi a jegyzőkönyvet, kiigazításokat tesz.
- 12.30 Megkezdődik Maléter szóbeli kihallgatása. Témák: Maléter honvédelmi miniszteri kinevezése, Maléter beosztásai, vezénylese és a kapott parancsok értelmezése.
- 12.40 Népbíró kérdése a Corvin közlekről. Az ügyész, a védő és Nagy Imre védőjének kérdései.
- 12.57 Nagy Imre kérdése Maléterhez a miniszteri kinevezésről.
- 13.04 Maléter védőjének kérdése a miniszteri kinevezésről. Vida kérdése Nagy Imréhez a „nemzeti hősök” kifejezésről. Donáth észrevétele Maléter kinevezése kapcsán.
- 13.10** Maléter kihallgatásának vége. Vida egyórás ebédszünetet rendel el.
- 14.10 Kopácsi Sándor kihallgatása. A februári tárgyalás jegyzőkönyvének felolvasása.
- 15.18** Vida rövid szünetet rendel el.
- 15.30 Kopácsi véleményezi a jegyzőkönyvet, kiigazításokat tesz.
- 15.40 Népi ülnök kérdései a Deák téri Főkapitányságon történekről és a fegyverletételről.
- 15.50 Nagy Imre kihallgatása Kopácsi vonatkozásában. Téma: A fegyveres egységek szerepe. Kopácsi és Nagy Imre vitája a felkelők felfegyverzéséről, majd Kopácsi vallomása az új fegyveres testület megalakulásáról.
- 16.06 Nagy Imre és Kopácsi vitája: Kopácsi november 1-jei látogatása Nagy Imrénél, a kíségtő

karhatalom létrehozása, Münnich szerepe az egységes karhatalom létrehozásában. Az október 25-26-i napok eseményei, a fegyverátadás.

16.35 Tildy és Nagy Imre kérdései Kopácsihoz a november 4-én történekről.

16.38 Vida tíz perc szünetet rendel el.

16.48 Jánosi Ferenc kihallgatása következik, a februári tárgyalás jegyzőkönyvének felolvasásával.

17.14 Megkezdődik Jánosi szóbeli kihallgatása. Témák: Nagy Imre 1956. augusztusi írásai, a jugoszláv–magyar kapcsolatok és az ún. „Nagy Imre-csoport” tevékenysége.

17.32 Népi ülnök kérdése a „Nagy Imre-csoport”-ról.

17.34 Jánosi védője a „Nagy Imre-csoport”-ról, majd Vida kérdései a november 1-jei nyilatkozatról.

17.46 Donáth kérdése az Írószövetség október 26-i küldöttségéről.

17.48 Tíz perc szünet

17.58 Vásárhelyi Miklós kihallgatása. A februári tárgyalás jegyzőkönyvének felolvasása.

18.19 Vásárhelyi véleményezi a jegyzőkönyvet, kiigazításokat tesz, majd megkezdődik Vásárhelyi szóbeli kihallgatása. Témák: a Nemzetőrség szervezése, a november 1-jei kormánynyilatkozat, a jugoszláv kapcsolat, iratok átadása Georgievics Milánnak. A „Nagy Imre-csoport” tevékenysége.

18.37 A védő kérdései Vásárhelyi november 4-i szerepéről, a jugoszláv nagykövetségről kihozott kérdőívről, illetve Vásárhelyinek a Kádár-kormány elismerése kapcsán elfoglalt álláspontjáról.

18.42 Gimes Miklós védőjének kérdése Vásárhelyi és Gimes november 1–2. körüli kapcsolatáról, Gimes, Nagy és Vásárhelyi találkozásairól.

18.51 Nagy Imre kérdései a jugoszláv követségről kiküldött kérdőívről.

18.54 Donáth, Tildy és Kopácsi kérdései.

18.58 Az ügyész kérdései Nagy Imréhez, az „Öt alapelv”-ről. Nagy Imre ismét kinyilvánítja, hogy nem kíván vallomást tenni a jugoszláv kérdéstről.

19.04 Vida 30 perces szünetet rendel el.

19.34 Megkezdődnek a tanúkihallgatások. Elsőként Haraszti Sándort szólítják. Haraszti fontos szerepet játszott a Rákosi-ellenes pártellenzék tevékenységében, az 1955-ös nevezetes *Memorandum* egyik szerzője volt. Kihallgatása idején előzetes letartóztatásban van, perében hat évre ítélik. A tárgyaláson az ún. „Nagy Imre-csoport” kialakulásáról, a Petőfi Körről, Nagy Imre tanulmányairól, Donáth és Nagy Imre kapcsolatáról kérdezi Vida. Szóba kerül még Kéthly Anna és Vas Zoltán szerepe, az október 23-án, Losonczy lakásán tartott beszélgetés, Nagy Imre október 25-i programja és november 4. történései, valamint a jugoszláv nagykövetségen történtek.

20.34 Az ügyész kérdései Nagy Imréhez Haraszti vallomása kapcsán a „Nagy Imre-csoport”-ról, Nagy Imre tanulmányairól, az október 23-i találkozón felvetett személyi kérdésekről, az MSZMP

megalakulásáról, valamint Nagy Imrének a jugoszláv nagykövetségen tett lemondó nyilatkozatáról.

20.38 Donáth és Gimes védőjének kérdései.

20.42 Vásárhelyi védőjének kérdései a Kádár-kormány elismeréséről.

20.44 Nagy Imre kérdései és észrevételei Harasztihoz: Nagy Imre pártból történt kizárásának kommentárja, a Petőfi körüli viták, az állítólagos „Nagy Imre-csoport”, a forradalom előzményei és az 1956. tavaszi események, Nagy tanulmányainak terjesztése, Haraszti találkozója Kéthly Annával, Nagy Imre 60. születésnapja, Vas Zoltán gazdasági programja, a Losonczy lakásán tartott október 23-i találkozó, a párt álláspontja a felkelés értékeléséről, végül a jugoszláv követségen történtek, Vásárhelyi levele és a lemondó nyilatkozat.

21.24 Az ügyész kérdései Harasztihoz a Nagy Imre-csoport 1956. nyári „visszavonulásáról”.

21.29 Donáth Ferenc kérdései Harasztihoz az október 28-i nyilatkozatról és Nagy Imre tanulmányairól.

21.36 Gimes Miklós kérdései Harasztihoz a november 1-jei találkozásukról és az október 28-i rádiónyilatkozat szövegezéséről.

21.41 Vásárhelyi kérdése Harasztihoz a jugoszláv követségre beküldött leveléről.

21.43 Haraszti kihallgatásának befejezése. Vida berekeszti a tárgyalást.

Június 11, szerda

9.30 Vida Ferenc megnyitja a tárgyalást. Az aznapi tárgyalás Márkus István tanúkihallgatásával kezdődik. Márkus István szociológus és néprajzkutató a tárgyalás idején előzetes letartóztatásban volt, később, a Kardos László és társai ellen lefolytatott perben tíz év börtönt kapott. A tanú az Írószövetség és a Magyar Értelmiségi Forradalmi Tanács álláspontjáról, a kormánnyal folytatott tárgyalásokról tesz vallomást, majd az elnök és az ügyész kérdéseire válaszol a „Nagy Imre-csoport”-hoz való viszonyáról, a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottmányáról, valamint Nagy Imre, illetve Dudás József október 30-i tárgyalásairól.

10.05 Márkus István válaszai Bárd Imre, Nagy Imre meghatalmazott védője, Kádár Pál, Donáth Ferenc védője és Révai Tibor, Maléter Pál védője kérdéseire.

10.15 Nagy Imre kérdései, észrevételei Márkus István tanúvallomásával kapcsolatban.

10.30 Márkus István Nagy Imre észrevételei és a szembesítés nyomán részben módosítja vallomását.

10.45 Donáth Ferenc észrevételei Márkus István tanúvallomására.

11.00 Gimes Miklós észrevételei Márkus István tanúvallomására.

11.05 Kopácsi Sándor kérdései, észrevételei Márkus István tanúvallomására.

- 11.10 Nagy Imre és Kopácsi Sándor szembesítése Dudás József szerepéről.
- 11.15 Maléter Pál észrevételei Márkus István tanúvallomására.
- 11.25** Márkus István tanúkihallgatását az elnök befejezettnek nyilvánítja, és tíz perc szünetet rendel el.
- 11.35 A tárgyalás Regéczy-Nagy László tanúkihallgatásával folytatódik. Regéczy a forradalom idején az angol követség sofőrje volt, kapcsolatba került Bibóval, és memorandumát eljuttatta az angol követnek. A tárgyalás idején szintén előzetes letartóztatásban volt, Bibó István és Göncz Árpád perében 15 évre ítélték. A tanú főképp Nagy Imre tanulmányainak külföldre juttatásáról tesz vallomást.
- 11.50 Nagy Imre észrevételei Regéczy-Nagy László tanúvallomására, vita Vida Ferenc elnök és Nagy Imre között.
- 12.05 Regéczy-Nagy László tanúkihallgatását Vida befejezettnek nyilvánítja, majd megkezdődik Pártay Tivadar tanúkihallgatása. Pártay az újjáalakult kisgazdapárt egyik vezető személyisége volt. Tildy Zoltán szerepéről tesz vallomást.
- 14.05 Népbírói kérdések, Pártay Tivadar válaszai.
- 14.08 Gimes Miklós észrevételei Pártay Tivadar tanúvallomására.
- 14.13 Tildy Zoltán észrevételei Pártay Tivadar tanúvallomására.
- 14.18 Maléter Pál észrevételei Pártay Tivadar tanúvallomására. Vita Maléter Pál és Pártay Tivadar között egymás megismerésének körülményeiről és a „katonai diktatúráról”.
- 12.25 Pártay Tivadar tanúkihallgatását az elnök befejezettnek nyilvánítja. Vida egy órás ebédszünetet rendel el. Tánzos Gábort. Tánzos a forradalom kitörése előtt a Petőfi Kör titkára volt, a Nagy Imre körül gyülekező értelmiségi körhöz tartozott, november 4-e után szintén a jugoszláv követségre menekült, ahonnan Snagovba hurcolták. A per idején szintén előzetes letartóztatásban volt. Haraszi Sándorral és Fazekas Györggyel együtt ítélték el, 15 évet kapott. A tárgyaláson elsősorban a „Nagy Imre-csoport”-ról, a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottmányáról kérdezik.
- 15.20 Vida felolvassa a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottmánya 1956. október 28-i nyilatkozatát.
- 15.22 Tánzos Gábor válaszai Donáth Ferenc védője kérdéseire.
- 15.42 Tánzos Gábor válaszai Bajor László, Vásárhelyi Miklós védője kérdéseire.
- 15.45 Nagy Imre észrevételei Tánzos Gábor tanúvallomásával kapcsolatban; heves vita Vida és Nagy Imre között.
- 16.10 Vida kérdései, Tánzos Gábor válaszai.
- 16.13 Vida kérdéseire Donáth Ferenc válaszol. Újabb vita az elnök és Nagy Imre között.
- 16.18 Tánzos Gábor válaszai Donáth Ferenc kérdéseire.

16.20 Tánczos Gábor tanúkihallgatását az elnök befejezettnek nyilvánítja, és tíz perc szünetet rendel el.

16.31 Fazekas György tanú beszólítása. Fazekas György újságíró, a pártellenzéki értelmiség egyik prominens alakja Gimes Miklóssal állt szoros kapcsolatban. November 4-e után ő is a jugoszláv követségre menekült, majd Snagovba szállították. A per idején előzetes letartóztatásban van, Haraszi perében tíz évre ítélték. Fazekas a „Nagy Imre-csoport”-ról tesz vallomást.

17.15 Fazekas György válaszai Maléter Pál védőjének kérdéseire.

17.18 Fazekas György válaszai Bajor László, Kopácsi Sándor védője kérdéseire.

17.24 Nagy Imre észrevételei Fazekas György tanúvallomására.

17.30 Donáth Ferenc észrevételei Fazekas György tanúvallomására.

17.32 Gimes Miklós észrevételei Fazekas György tanúvallomására.

17.35 Vida kérdései, Fazekas György válaszai.

17.39 Fazekas György válaszai Kopácsi Sándor kérdéseire.

18.10 Vida kérdéseire Kopácsi Sándor válaszol.

18.14 Fazekas György tanúkihallgatását Vida befejezettnek nyilvánítja. Tíz perc szünet.

18.25 Józsa Péter tanúkihallgatása. Józsa Péter újságíró, szociológus, a pártellenzéki értelmiséghez tartozott, a Petőfi Kör egyik szervezője volt. A per idején előzetes letartóztatásban volt, Kardos László és Márkus István perében 5 évet kapott. A tárgyaláson a „Nagy Imre-csoport”-ról, a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottmányáról tesz vallomást.

19.00 Vida kérdéseire Józsa Péter válaszai.

19.01 Józsa Péter válaszai Révai Tibor, Gimes Miklós védője kérdéseire.

19.02 Nagy Imre kérdései és észrevételei Józsa Péter tanúvallomásával kapcsolatban.

19.08 Vida kérdései, Nagy Imre és Józsa Péter szembesítése.

19.03 Jánosi Ferenc észrevételei Józsa Péter tanúvallomására.

19.06 Józsa Péter tanúkihallgatását az elnök befejezettnek nyilvánítja, majd tanúként beszólítja Ádám Györgyöt. Ádám György matematikus, közgazdász, a forradalom idején Gimes Miklóssal állt kapcsolatban, csatlakozott a Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalomhoz. A tárgyalás idején előzetes letartóztatásban volt, perében életfogytiglanra ítélték. A tanú a Magyar Értelmiségi Forradalmi Tanácsról, az „Október Huszonharmadika” című lapról tesz vallomást.

19.38 Vida kérdései, Ádám György válaszai.

19.42 Ádám György válaszai Révai Tibor, Gimes Miklós védője kérdéseire.

19.44 Gimes Miklós észrevételei Ádám György tanúvallomására.

19.47 Ádám György tanúkihallgatását az elnök befejezettnek nyilvánítja, tíz perc szünetet rendel el.

19.58 Vida Bohó Róbertet szólítja a tanúk padjára. Bohó Róbert újságíró, a Petőfi Kör egyik szervezője, Gimes Miklós köréhez tartozott, tagja volt a Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalomnak. Előzetes letartóztatásban van, Ádám György perében 8 év börtönre ítélték. Bohó vallomástétele az „Október huszonharmadika” című lapról.

20.22 Szalai József ügyész kérdései, Bohó Róbert válaszai.

20.24 Elnöki kérdések, Bohó Róbert válaszai.

20.26 Bohó Róbert válaszai Gimes Miklós védője kérdéseire.

20.29 Gimes Miklós észrevételei Bohó Róbert tanúvallomására; kérdéseire Bohó Róbert válaszai.

20.38 Bohó Róbert tanúkihallgatását az elnök befejezettnek nyilvánítja. Hágy Gyula tanú beszólítása. Hágy Gyula író, a lázadó Írószövetség egyik hangadója, a Petőfi Kör vitáinak résztvevője volt. November 4-én hajnalban ő olvasta be több nyelven a Nagy Imre-kormány nyilatkozatát. Előzetes letartóztatásban van, a Déry Tibor és társai elleni perben 6 év börtönre ítélték. Szabadulása után Svájcba emigrált. A tárgyaláson a november 4-i rádiószózatról tesz vallomást.

20.49 Hágy Gyula válaszai Zalán Tibor, Tildy Zoltán védője, majd Tildy Zoltán kérdéseire.

20.54 Hágy Gyula tanúkihallgatását az elnök befejezettnek nyilvánítja, és tíz perc szünetet rendel el.

21.04 Vida beszólítja B. Szabó István tanút. B. Szabó István az újjáalakult kisgazdapárt egyik vezetője volt a forradalom napjaiban, államminiszterként tagja volt Nagy Imre november 1-jén alakult koalíciós kormányának. Előzetes letartóztatásban van, a kisgazdapárti politikusok elleni perben 3 évre ítélték. Tanúként államminiszteri kinevezéséről és tevékenységéről tesz vallomást.

21.20 Elnöki kérdések, B. Szabó István válaszai.

21.22 B. Szabó István válaszai Tildy Zoltán védőjének kérdéseire.

21.23 Nagy Imre észrevételei B. Szabó István tanúvallomására.

21.33 B. Szabó István tanúkihallgatását az elnök befejezettnek nyilvánítja, és az aznapi tárgyalást berekeszti.

Június 12, csütörtök

9.30 Vida megnyitja az aznapi tárgyalást. A tárgyalás Váradi Gyula vezérőrnagy Maléter Pálra vonatkozó tanúkihallgatásával kezdődik. Janza Károly honvédelmi miniszter utasítására Váradi Gyula folytatott tárgyalásokat a Corvin közeli felkelőkkel a fegyverek átadásáról és az új karhatalom megalakításáról. Váradi Gyula előzetes letartóztatásban van, saját perében 7 év börtönre ítélték.

10.05 Váradi Maléter védőjének a kérdéseire válaszol.

10.10 Vida felolvassa Nagy Imre és Kádár János 1956. október 25-i rádiónyilatkozatát, amely tüzszünetre szólított fel, majd tovább kérdezi a tanút.

10.20 Nagy Imre észrevételei a tanúvallomáshoz.

10.35 Maléter Pál észrevételei és kérdései a tanúhoz, főleg a tüzszüneti parancsról és a fellobogózásról.

10.40 Váradi válaszai, Maléter és Váradi szembesítése. Vida további kérdései Maléterhez.

10.50 Ismét Maléter kérdései a tanúhoz.

11.05 Nagy Imre kérdései a tanúhoz Maléter honvédelmi miniszterhelyettesé való kinevezéséről.

11.10 Váradi Gyula kihallgatásának vége. Vida 10 perc szünetet rendel el.

11.20 Tóth Lajos tanúkihallgatása. 1956. október 23-án Tóth volt a magyar hadsereg vezérkari főnöke. Kihallgatásának középpontjában Maléter Pál „zendülésének” a kérdése áll, illetve Nagy Imre szerepe a felkelők elleni fellépés megakadályozásában.

11.35 Az ügyész kérdései a tanúhoz.

11.40 Nagy Imre észrevételei és kérdései a tanúhoz.

11.45 Maléter Pál kérdései a tanúhoz.

12.10 Tóth Lajos kihallgatásának befejezése, Józsa Lajos kihallgatásának kezdete. Józsa Lajos a Kossuth Tűzértisztí Főiskola tisztje, őt és alakulatát vezényelték Maléter megsegítésére a Kilián laktanyához.

12.40 Maléter védője, majd Maléter kérdései a tanúhoz.

13.10 Józsa Lajos kihallgatásának befejezése. Vida egyórás ebédszünetet rendel el. (Az ebédszünet valószínűleg egy óránál jóval hosszabb időre nyúlt.)

14.10 Uszta Gyula tanúkihallgatása. Uszta, a Rákosi-rendszerben tábornoki rangra emelkedett egykori partizán, a Kádár-rezsim föltétlen támogatója a vád tanújaként legfőképp azt a rágalmat volt hivatva igazolni, hogy a Köztársaság téri pártház ostromához Maléter vezényelt ki páncélosokat. A vádat különösen abszurdá teszi, hogy ekkor már börtönbüntetését töltötte annak a páncélos egységnek a parancsnoka, akit 1956. október 30-án idején a pártház védelmére rendeltek ki, de a pártházat összetévesztette az Erkel Színházzal, és tévedésből az előbbit kezdte ágyúzni, eldöntve ezzel az ostrom kimenetelét. Ezzel a ténnyel Uszta, a bíró és a vád képviselői is nyilván tisztában voltak.

14.40 Maléter megjegyzései és kérdései Uszta vallomásához.

15.05 Uszta kihallgatásának vége. Vida *rövid* szünetet rendel el.

15.15 Szanati József tanúkihallgatása. Szanati a Honvédelmi Minisztérium főügyeletesének helyetteseként teljesített szolgálatot a forradalom napjaiban.

15.30 Maléter kérdései és észrevételei a tanúhoz.

15.45 Szanati kihallgatásának vége, Egervári László tanúkihallgatása. Egervári főhadnagyi rangban a Kilián laktanyában Maléter mellett teljesített szolgálatot. A tanú azt volt hivatva igazolni, hogy Maléter elszántan készült a szovjet csapatok elleni támadásra. Egyik abszurd állítása szerint Maléter javasolta, hogy a légvédelmi parancsnokság állományát képezzék ki gyújtópalackok (Molotov-koktél) használatára.

16.05 Maléter kérdései és észrevételei Egervári vallomásához.

16.10 Egervári kihallgatásának vége. A tárgyalás Janza Károly volt honvédelmi miniszter kihallgatásával folytatódott. Janza Maléterre és Nagy Imrere tett terhelő vallomást, amely szerint tudatosan akadályozták a felkelők elleni fellépést.

16.25 Maléter és Nagy védőinek kérdései a tanúhoz.

16.35 Nagy Imre észrevételei és kérdései Janza vallomásával kapcsolatban.

16.50 Maléter Pál kérdései és észrevételei Janza vallomásával kapcsolatban.

17.05 Nagy Imre szembesítése Janzával Maléter kinevezése kapcsán.

17.10 Janza kihallgatásának vége. Tari János katonatiszt kihallgatásával folytatódik a tárgyalás, aki Maléter mellett szolgált a Kilián laktanyában. A vallomás középpontjában a tűzszüneti parancs kézhezvételének körülményei állnak.

17.30 A tanút először a népbírák, majd Maléter Pál kérdezi.

17.40 Tari kihallgatásának vége. A bíró 10 perc szünetet rendel el

17.50 Kovács István kihallgatása. Kovács vezérőrnagy a magyar néphadsereg vezérkari főnöke volt a forradalom utolsó napjaiban. Maléterrel együtt ment Tökölre tárgyalni a szovjet csapatok kivonásáról 1956. november 3-án, ahol letartóztatták őket. Tanúkihallgatása idején saját ügyében előzetes letartóztatásban volt, végül 6 évre ítélték.

18.05 Az ügyész kérdései Kovácshoz.

18.15 Nagy Imre megjegyzései és észrevételei.

18.25 Maléter Pál kérdései és észrevételei a külföldi újságírók látogatásával és a szovjet csapatok elleni esetleges fellépéssel kapcsolatban. Nagy Imre Dudással kapcsolatban tesz kiigazítást.

18.45 Kovács kihallgatásának vége. Vida 10 perc szünetet rendel el.

18.55 Szűcs Miklós ezredes tanúkihallgatása. Az előzetes letartóztatásban lévő tiszt szintén tagja volt a Tökölön letartóztatott magyar katonai küldöttségnek. A kihallgatás a szovjet csapatok mozgására és elhelyezkedésére vonatkozó térképek készítésére és szerepére összpontosult, a kémkedés vádját megalapozandó.

19.20 Maléter észrevételei és kérdései a tanúhoz

19.30 Kopácsi Sándor közbeszólása Dudással kapcsolatban, majd Szűcs kihallgatásának vége. A tárgyalás Virág János tanúkihallgatásával folytatódott.

19.45 Maléter megjegyzései a tanúhoz.

19.50 Nagy Imre megjegyzései a tanúhoz.

19.55 Maléter újabb megjegyzései a vallomáshoz.

20.55 Virág kihallgatásának vége, Mecséri János ezredes kihallgatásának kezdete. Mecsérit Maléter nevezte ki Budapest katonai parancsnokává. Egysége a Juta-dombnál felvette a harcot a bevonuló szovjet csapatokkal. Tökölön tartóztatták le, mint a magyar küldöttség kíséretének parancsnokát. A tárgyalás idején előzetes letartóztatásban volt, később több tisztjével és katonájával együtt halálra ítélték és kivégezték.

20.20 Mecséri a népbírók és a védők kérdéseire válaszol.

20.25 Maléter Pál kérdései és megjegyzései a vallomáshoz.

20.30 Mecséri kihallgatásának vége. Vida berekeszti a tárgyalást.

Június 13. péntek

9.30 Vida Ferenc megnyitja a tárgyalást. Az aznapi tárgyalás Molnár Ferencné, Nagy Imre titkárnöje tanúkihallgatásával kezdődik. A tanú a Kormánykabinet 1956. november 1-jei és 2-ai ülése jegyzőkönyvei elkészültének körülményeiről tesz vallomást.

9.40 Vida kérdéseire a Dudás József október 30-i, parlamenti tárgyalásáról megjelent kommuniké keletkezésével kapcsolatban válaszol.

9.44 Nagy Imre észrevételei Molnár Ferencné tanúvallomására, kérdései, szembesítésük.

9.52 Tildy Zoltán észrevételei.

9.55 Nagy Imre további észrevételei Molnár Ferencné tanúvallomására, kérdései, szembesítésük.

10.05 Molnár Ferencné tanúkihallgatásának vége. Következik Molnár József tanú, Cowley, angol katonai attasé gépkocsivezetője kihallgatása. A tanú Maléter Pál és Cowley találkozásáról tesz vallomást.

10.25 Molnár József tanú népbírói és ügyészi kérdésekre válaszol.

10.28 Maléter Pál észrevételei Molnár József vallomására, kérdései, szembesítésük.

10.43 Molnár József tanúkihallgatását Vida befejezettnek nyilvánítja, és Vég Tivadar VIII. kerületi rendőrkapitányt szólítja tanúnak. Vég Kopácsi Sándor tevékenységével kapcsolatban tesz vallomást.

11.15 Vég Tivadar Kopácsi Sándor védője kérdésére válaszol.

11.17 Vég Tivadar Kopácsi Sándor kérdéseire válaszol, szembesítésük.

11.25 Vég Tivadar tanúkihallgatásának befejezése. Vida Balogh Józsefné tanút, Nagy Imre titkárnóját szólítja. A tanú Nagy Imréről és a Parlamentben történekről vall.

11.53 Balogh Józsefné Bárd Imre, Nagy Imre védője kérdéseire válaszol.

11.55 Balogh Józsefné tanú népbírói és ügyészi kérdésekre válaszol.

12.00 Balogh Józsefné Nagy Imre, majd Maléter Pál védője kérdéseire válaszol.

12.03 Balogh Józsefné és Nagy Imre szembesítése.

12.05 Nagy Imre észrevételei, kérdései Balogh Józsefné vallomástételére, újabb szembesítésük.

12.30 Balogh Józsefné tanúkihallgatását Vida befejezettnek nyilvánítja.

12.31 Az ügyészi javaslatot tesz a nyugati sajtó által készített filmfelvételek mint bizonyítékok megtekintésére az ellenforradalmárok terrorcselekményeiről. Vida tíz perc szünetet rendel el, a bíróság tanácskozássra visszavonul.

12.42 Vida elrendeli a filmfelvételek mint bizonyítékok bemutatását.

12.44 Beindítják a vetítógépet. A háttérből hallani a vetítógép és a bemutatott filmanyag narrációjának zaját: a szöveg nem, vagy nehezen érthető. A vetítés körülbelül 20 percig tart. (A Centrális Galériában rendezett megemlékezésen a hallgatóság ez idő alatt olyan archív és lenémított filmfelvételeket fog látni az 1956-ban történekről, amelyeket a Nagy Imre-perről szóló propagandafilm készítéséhez használtak fel. Föltevésünk szerint a vádlottaknak lejátszott filmben, amely egyelőre nem került elő, szintén ezeket a felvételeket használták.)

13.04 Vida ismét tíz perc szünetet rendel el.

13.14 Vida felszólítja a vádlottakat, tegyék meg a lejátszott filmmel kapcsolatos észrevételeiket.

13.15 Maléter Pál észrevételei.

13.21 Tildy Zoltán észrevételei.

13.23 Donáth Ferenc észrevételei.

13.25 Kopácsi Sándor észrevételei.

13.27 Vida a tárgyalást „hosszabb időre” berekeszti.

13.40 A tárgyalás Szántó Zoltán tanúkihallgatásával folytatódik. Szántó az MDP Politikai Bizottságának, majd az október 31-én Kádár és Nagy Imre közreműködésével alapított MSZMP Intézőbizottságának is tagja volt. Nagy Imréhez régi ismeretség fűzte. 1927-ben még az illegális KMP-ben találkoztak, majd együtt voltak a harmincas-negyvenes években moszkvai emigrációban. Szántó november 4-e után szintén a jugoszláv követségre menekült, majd őt is Snagovba hurcolták. Szántó „árulása” nem volt előzmény nélküli. Már 1956. decemberi, Snagovból írt levelében ellenforradalmi szervezkedéssel vádolta meg Nagy Imrét és saját fogolytársait. Szántónak megbocsátottak, cserébe Nagy Imre ellen kellett tanúskodnia.

- 13.44 Szántó Zoltán vallomása Nagy Imre október 23-a utáni magatartásáról a Parlamentben és a jugoszláv követségen.
- 14.50 Szántó Zoltán válaszol Nagy Imre védőjének a kérdéseire.
- 14.56 Szántó Zoltán Donáth Ferenc védője kérdéseire válaszol.
- 15.01 Szántó Zoltán Révai Tibor, Maléter Pál védője kérdéseire felel.
- 15.02 Szántó Zoltán válaszai népbírói kérdésekre.
- 15.04 Szántó Zoltán válaszai Szilágyi István, Jánosi Ferenc védője, majd Jánosi kérdéseire.
- 15.06** Vida tíz percre megszakítja a tárgyalást.
- 15.16 Nagy Imre és Szántó Zoltán szembesítése.
- 16.26 Donáth László észrevételei, kérdései Szántó Zoltán vallomástételére, szembesítésük.
- 16.38 Tildy Zoltán észrevételei, kérdései Szántó Zoltán vallomástételére, szembesítésük.
- 16.46 Maléter Pál észrevételei, kérdései Szántó Zoltán vallomástételére, szembesítésük.
- 16.48 Jánosi Ferenc észrevételei, kérdései Szántó Zoltán vallomástételére, szembesítésük.
- 16.50** Szántó Zoltán tanúkihallgatását Vida befejezettnek nyilvánítja, és tíz perc szünetet rendel el.
- 17.00 A tárgyalás a bizonyításkiegyesítéssel, a bizonyítási indítványok előterjesztésével és az iratok ismertetésével folytatódik. Az ügyész csatolja Losonczy Géza halotti anyakönyvi kivonatát és boncolási jegyzőkönyvét. Indítványozza, hogy a Népbírói Tanács ismertesse Losonczy Géza nyomozás során tett vallomásait; indítványozza a Szilágyi József vádlott ellen hozott ítéletnek, valamint a külföldön tartózkodó Koltai Vilmos és Újhelyi Szilárd vallomásainak az ismertetését.
- 17.03 Vida ismerteti Losonczy Géza halotti anyakönyvi kivonatát, boncolási jegyzőkönyvét, Losonczy Géza vallomását.
- 17.40 Vida ismerteti Koltai Vilmos vallomását.
- 17.44 Elnök ismerteti Újhelyi Szilárd vallomását.
- 17.59 Elnök ismerteti a Legfelsőbb Bíróság Népbírói Tanácsának Szilágyi József ellen hozott ítéletét.
- 18.17 Tildy Zoltán kérésére Vida ismerteti Losonczy Géza vallomását.
- 18.18 Nagy Imre észrevételei. Nagy Imre iratainak jegyzékét ismerteti. Vida vitája Nagy Imrével.
- 18.22 Tildy Zoltán védője kéri ismertetni Losonczy Géza vallomását.
- 18.25 Nagy Imre védője kéri ismertetni az 1956. decemberi MSZMP IKB-határozatot, amely az „ellenforradalom” okaival foglalkozott, valamint Nagy Imre október 23-i beszédét.

- 18.28 Vida (hosszas keresgélés után, hadarva) ismerteti Nagy Imre október 23-i, parlament előtti beszédét.
- 18.34 Donáth Ferenc védője kéri ismertetni Losonczy Géza és Donáth Ferenc lemondó nyilatkozatát.
- 18.35 Elnök ismerteti Losonczy Géza és Donáth Ferenc lemondó nyilatkozatát.
- 18.38 Donáth Ferenc védője kéri annak megállapítását, hogy a Központi Vezetőség október 26-i üléséről felvett jegyzőkönyv elfekszik-e a nyomozati iratok között, majd ettől a kéréstől eláll.
- 18.40 Révai Tibor, Gimes Miklós védője kéri ismertetni Csatár György nyomozati vallomását és Gimes Miklós „*Nyugalom és rend kell, legyen vége a vérontásnak...*” c. cikkét.
- 18.43 Elnök ismerteti Csatár György nyomozati vallomását és a cikket.
- 18.51 Révai Tibor, Maléter Pál védője kéri ismertetni Maléter Pál október közepén alakulataihoz intézett parancsait.
- 18.54 Elnök (hosszas keresgélés után) ismerteti Maléter Pál október 22-én és 23-án kelt parancsait.
- 18.58 Tildy Zoltán védője kéri ismertetni a vádlott mezőgazdasági kiállításon tett nyilatkozatát.
- 18.59 Vida ismerteti Tildy Zoltán nyilatkozatát.
- 19.00 Tildy Zoltán védője kéri ismertetni a Magyar Nemzetben megjelent Tildy-interjút.
- 19.01 Vida ismerteti Tildy Zoltán interjút.
- 19.02 Tildy Zoltán védője kéri ismertetni Tildy Zoltánnak a Szabad Nép október 17-i számában megjelent nyilatkozatát.
- 19.03 Elnök ismerteti Tildy Zoltán nyilatkozatát.
- 19.04 Tildy Zoltán védője kéri ismertetni a Tildy Zoltán által 1956. november végén készített, december végén Dobi Istvánnak átadott javaslatot.
- 19.05 Vida megállapítja, hogy a kért anyag nincs az iratok között.
- 19.06 Bajor László, Kopácsi Sándor meghatalmazott védője kéri ismertetni a nyomozati iratok egy részét.
- 19.08 Vida a nyomozati iratok kért részét ismertnek tekinti.
- 19.09 Nagy Imre kéri a jugoszláv követségen fogalmazott lemondó nyilatkozatának felolvasását.
- 19.12 Vida (hadarva, alig érthetően) ismerteti Nagy Imre lemondó levelét.
- 19.15 Nagy Imre kéri Király Béla cikkének ismertetését.
- 19.16 Vida közli, hogy ezt a tényt a bíróság ismeri. Vita Vida és Nagy Imre között.

- 19.22 Nagy Imre kéri Déry Tibor hozzá intézett leveleinek ismertetését.
- 19.23 Elnök ismerteti Déry Tibor leveleit.
- 19.26 Nagy Imre védője kéri Erdei Ferenc tanúkenti kihallgatását.
- 19.29 Donáth Ferenc védője kéri Fekete Ferenc, Köböl József, Friss István, Mód Aladár, Kossa István, Zala Júlia, Szabó Kálmán, Vas Zoltán, Orbán László, Tőkés Ottó tanúkenti kihallgatását.
- 19.36 Maléter Pál védője kéri Holmann Gábor főhadnagy klinikai lapjainak, halotti anyakönyvi kivonatának, valamint a rádió által közvetített, megjelölt szövegek beszerzését, továbbá Bata István, Kalocsai József, Németh József, Halápi Jenő, Sólyom Károly és felesége, Tóth István tanúkenti kihallgatását; szakértő meghallgatását kéri arra vonatkozóan, hogy a Kilián laktanyából lehet-e a Tűzoltó utcába löni; kéri a vádlott meghallgatását a kitüntetéseiről.
- 19.59 Maléter Pál elnöki kérdésre ismerteti kitüntetéseit.
- 20.04 Tildy Zoltán védője kéri Futó Dezső, Bognár József és Erdei Ferenc tanúkenti kihallgatását.
- 20.07 Kopácsi Sándor védője kéri tanúként kihallgatni Kovács Erzsébetet, Somogyi Miklóst.
- 20.16 Szilágyi István Jánosi Ferenc vádlott védelmében Félix Pál tanúkenti kihallgatását kéri. Kéri a vádlottat meghallgatását kitüntetéseire vonatkozóan.
- 20.17 Jánosi Ferenc Vida kérdésére ismerteti kitüntetéseit.
- 20.20 Nagy Imre kéri a november 3-i kabinetüléssel kapcsolatban beszerezni a szakminiszterek lemondó leveleit, valamint a felterjesztését.
- 20.23 Vida közli Nagy Imrével, hogy nem létező dokumentumokat a bíróság nem tud beszerezni.
- 20.26 Nagy Imre kéri beszerezni a november 1., 2., 3-i kabinetülések jegyzőkönyveit. Tanúként kéri Hegedüs András, Czinege Lajos, Rónai Sándor, Fickert Ferenc, Hidas Antal, Mekis József és Köböl József kihallgatását.
- 20.32 Maléter Pál észrevételei.
- 20.35 Kopácsi Sándor kéri Somogyi Miklós tanúkenti kihallgatását.
- 20.39 Az ügyész az előterjesztett bizonyítási kérelmek elutasítását indítványozza.
- 20.45 Vida a Népbíróági Tanács tanácskozása után végzésben hirdeti ki a bizonyítási kiegészítési indítványok elutasítását.
- 20.53 Nagy Imre újabb bizonyítás-kiegészítési indítványt tesz.
- 20.54 Vida a bizonyítási-kiegészítési indítványt elutasítja, a bizonyítási eljárást – vitát követően – befejezettek nyilvánítja.
- 20.55 Szalai József, a legfőbb ügyész helyettese megtartja vádbeszédét.
- 22.38 Nagy Imre közbeszól, majd tudomásul veszi az azt követő elnöki figyelmeztetést.

23.23 Tildy Zoltánnak – rosszsulléte miatt – az elnök felajánlja a terem elhagyását.

0.30 Az ügyész befejezi a vádbeszédet, Vida a tárgyalást berekeszti.

Június 14., szombat

9.30 Vida megnyitja a tárgyalást. Dr. Bárd Imre, Nagy Imre védőjének védőbeszéde.

9.50 Dr. Kádár Pál, Donáth Ferenc védője védőbeszéde.

10.15 Dr. Révai Tibor, Gimes Miklós védője védőbeszéde.

10.35 Gimes védőbeszédének vége, Vida 10 perc szünetet rendel el.

10.45 Dr. Révai Tibor, Maléter Pál védője védőbeszéde.

11.20 Dr. Zalán Kornél, Tildy Zoltán védője védőbeszéde.

11.50 Dr. Bajor László, Kopácsi Sándor védője védőbeszéde.

12.15 Dr. Bajor László, Vásárhelyi Miklós védője szünet nélkül folytatja, és elmondja a Vásárhelyire vonatkozó védőbeszédét.

12.25 Dr. Szilágyi István, Jánosi Ferenc védője védőbeszéde.

12.35 A védőbeszéd végén, Vida felfüggeszti a tárgyalást, és ebédszünetet rendel el.

13.35 Vida eligazítása az utolsó szó jogán elmondandó beszédekről, majd Nagy Imre utolsó szó jogán elmondott szavai.

13.40 Donáth Ferenc az utolsó szó jogán.

13.45 Gimes Miklós az utolsó szó jogán.

13.48 Tildy Zoltán az utolsó szó jogán.

13.50 Maléter Pál az utolsó szó jogán.

13.55 Kopácsi Sándor az utolsó szó jogán.

14.00 Jánosi Ferenc az utolsó szó jogán.

14.05 Vásárhelyi Miklós az utolsó szó jogán.

14.10 Az aznapi tárgyalás berekesztése, a bíróság tanácskozássra visszavonul.

Június 15., vasárnap

17.00 Vida megnyitja a tárgyalást, és megkezdi az ítélet kihirdetését.

17.10 Vida ismerteti a kihirdetett ítélet szóbeli indoklását, elsőként Nagy Imre ügyét értékeli.

17.30 A szóbeli indoklás áttér Donáth és a többi vádlott tevékenységének értékelésére.

17.55 A szóbeli indoklás befejezése. Mint halálraítélt, Nagy Imre kap szót, hogy az utolsó szó jogán előadja a kegyelmi kérvényre vonatkozó álláspontját. Nem kér kegyelmet, a magyar néphez és a nemzetközi munkásosztályhoz fellebbez.

17.58 Gimes Miklós és Maléter Pál kegyelmet kérnek.

18.00 Vida felszólítja a halálra ítélt vádlottak védőit, hogy írásban nyújtsák be kegyelmi kérvényüket, majd meghívja a népbíróság tagjaiból megalakuló kegyelmi tanács megtartandó tárgyalására a legfőbb ügyész képviselőjét. Ezzel a tárgyalás és a hangfelvétel véget ér.

Végjáték

Mivel az eljárás nem tette lehetővé, hogy az elítéltek fellebbezzenek az ítélet ellen, az ítélet azonnal jogerőre emelkedett. Az áldozatokat elvezették, a halálra ítélt három rabot a Kozma utcai börtönbe szállították, hogy ott várják be a kegyelmi tanács határozatát.

Az esti órákban a Vida vezette népbírósági tanács önmagát változatlan összetételben kegyelmi tanácsná nyilvánította, és rövid tanácskozás után a kegyelmi kérvényeket egyhangúlag elutasította. A határozatot este 11 óra tájban hirdették ki a Kozma utcai börtönbe hurcolt áldozatoknak, egyidejűleg közölték, hogy kivégzésükre másnap hajnalban kerül sor. Június 16-án hajnali 5 órakor Nagy Imrét, Maléter Pált és Gimes Miklóst a Kozma utcai börtön udvarára vezették. Felolvasták az ítéletet, majd a jegyzőkönyv szerint 5 óra 9 perckor elsőként Nagy Imrén hajtották végre az ítéletet, majd következett Maléter és Gimes. Az orvosok jelentése szerint Nagy Imre szíve 5 óra 16 perckor szűnt meg dobogni, Maléternél 5 óra 24 perckor, Gimesnél 5 óra 28 perckor állapították meg a halál beálltát. Az összedrótzott, kátránypapírba tekert holttesteket arccal lefelé koporsóba tették, és jeltelenül elföldelték a börtön sétálóudvarában. 1961. február 24-én szállították át a koporsókat az Új köztemető 301-es parcellájába, ahol hamis nevek alatt – Nagy Imrét „Borbíró Piroska” néven – ismét jeltelen sírba tették őket. A sírokat csak 1989 tavaszán azonosította az exhumálást végző bizottság.

1958. június 16-án, pontban éjfélkor a Kossuth Rádió ismertette a Nagy Imre és társai ellen lefolytatott perrel szóló hivatalos közleményt. A közlemény tudatta, hogy az ítéleteket már végre is hajtották. A közlemény eredeti hangfelvétele már nem található meg a Magyar Rádió archívumában. Az általunk rekonstruált hangfelvételt 2008. június 15-én vasárnap, a per hanganyagának lejátszása után szintén leadjuk a Centrális Galériában.

A per áldozatainak rövid életrajza

Donáth Ferenc (Jászárokszállás, 1913 – Budapest, 1986) Politikus, történész, a mezőgazdasági tudomány kandidátusa (1968), felesége Bozóky Éva újságíró. Egyetemi tanulmányait 1930–34-ben végezte a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen, ahol 1934-ben jogi doktori oklevelet szerzett. 1934-ben belépett a KMP-be. 1937-ben egyik kezdeményezője volt a Márciusi Front megalakításának, 1939-ben részt vett a Nemzeti Parasztpárt létrehozásában, 1939–44-ben a Szabad Szó című lap külpolitikai rovatvezetője. 1943-ban a Békepárt egyik létrehozója és Központi Bizottságának tagja. 1944-ben közreműködött a kommunista párt újjászervezésében és a Szabad Nép szerkesztője. 1944 szeptemberében összekötő volt a Katonai Bizottság és a Központi Bizottság között. 1945. áprilistól 1948-ig az Országos Földbirtokrendező Tanács elnökhelyettese, 1945. májustól az MKP Központi Vezetőségének tagja, 1945. novemberétől 1948. januárig a Földművelésügyi Minisztérium politikai államtitkára, 1945 végétől 1948. májusig az MKP Központi Vezetősége falusi osztályának vezetője, 1948–51-ben a Főtitkársági Iroda vezetője. 1951. februárban letartóztatták, májusban a Központi Vezetőség kizárta soraiból. 1952. decemberben a Legfelsőbb Bíróság 15 évi fogházra ítélte, feleségét, Bozóky Éva újságírót internálták. 1954. júliusban szabadult ki a börtönből, ekkor rehabilitálták. 1954. decembertől az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének Mezőgazdasági Osztályát vezette, 1955–56-ban az intézet igazgatóhelyettese is volt. 1956 nyarán a Nagy Imre körül tömörült pártellenzékhez tartozott. 1956. október 24-től az MDP Központ Vezetőségének tagja és titkára. Mivel a Központi Vezetőség az 1956. október 23. utáni eseményeket ellenforradalomnak minősítette, 26-án lemondott központi vezetőségi titkárságáról. 30-án az MSZMP ekkor megalakult ideiglenes intéző bizottságának tagja lett. Október végén és november elején Nagy Imre titkárságának munkatársa, 1956. november 2-ától vezetésével kezdődött az MSZMP szervezése. November 4-én másokkal együtt a jugoszláv nagykövetségre menekült. Amikor november 24-én eltávozott a jugoszláv követségről, a szovjet hatóságok letartóztatták, és családjával együtt Romániába, Snagovba internálták. 1958-ban a Nagy Imre-per másodrendű vádlottjaként a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése és vezetése vádjával 12 évi börtönbüntetésre ítélték. 1960. áprilisban amnesztiával szabadult. 1960–1976 között az Országos Mezőgazdasági Könyvtár, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum, majd az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének tudományos munkatársa, 1976-tól nyugalomba vonulásáig (1983) az MTA Szövetkezetkutató Intézetének munkatársa. Az 1970-es évektől a demokratikus ellenzéki mozgalom résztvevője volt. Jelentősek az 1945 utáni magyar mezőgazdaság történetére vonatkozó kutatásai. Az 1980-ban szamizdatban megjelent Bibó-émlékkönyv szervezője volt.

Gimes Miklós (Budapest, 1917 – Budapest, 1958. június 16.) Újságíró, politikus. Unitárius hitre áttért, asszimiláns zsidó családból származott. Budapesten érettségizett, majd a szegedi egyetem orvostudományi karára járt, de tanulmányait félbehagyva Auróra néven kisvállalatot alapított. 1942-ben került közelségbe az illegális kommunista mozgalommal. 1944 nyarán megszökött egy erdélyi munkaszolgálatos táborból, s a jugoszláv partizánokhoz menekült. 1945. januárban tért vissza Budapestre, s egy ifjúsági lapnál helyezkedett el. Még ugyanabban az évben a Szabad Nép, a kommunista párt napilapjának munkatársa lett. Egy ideig Révai József titkára, majd szerkesztőbizottsági tag, a külpolitikai rovat vezetője, az újság kulturális-ideológiai arculatának egyik formázója. Az 1953. júniusi fordulat után eltávolodott a Rákosi-féle vonaltól. 1954-ben tudósítóként Zürichben, Berlinben és Párizsban dolgozott, de távollétében áthelyezték a Magyar Nemzethez. 1955. májusban a Lapkiadó taggyűlésén Rajk László rehabilitálását és a bűnösök felelősségre vonását követelte, amiért kizárták az MDP-ből, s a Corvina Kiadónál lett fordító. A Nagy Imre körül szerveződő csoport egyik legradikálisabb tagjává vált, antisztálinistának vallotta magát, s elutasította az egypártrendszer. 1956 nyarán visszavették az MDP-be, 1956. október 23-án Nagy Imrével ellentétben üdvözölte a fegyveres felkelés kitörését. Először a Szabad Nép székházában dolgozott, 27-én megjelentette Kende Péterrel a rövid életű Magyar Szabadság, novemberben stencilezve az Október Huszonharmadika című lapokat. A szovjet csapatok november 4-i bevonulása után nem ismerte el a Kádár-kormányt, s sztrájkokat szervezett ellene. December 5-

én letartóztatták, a Nagy Imre-per III. rendű vádlottjaként a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés és egyéb bűncselekmények vádjával halálra ítélték, és kivégezték. 1989-ben rehabilitálták.

Jánosi Ferenc (Sárospatak, 1916 – Budapest, 1968) A Sárospataki Teológiai Akadémián végzett, majd a főiskola ösztöndíjasaként egy évig Németországban tanult. Tanulmányutakat tett Németországban, Svájcban és Olaszországban. 1941-ben a debreceni tudományegyetem magyar–latin–görög szakán tanári oklevelet is szerzett. Sárospatakon tanított, 1942 tavaszától lelkész volt Vajdácskán. 1943-ban tábori lelkészként a frontvonalra küldték. 1944 tavaszán a Dnyeszter mellett hadifogságba esett, antifasiszta iskolára jelentkezett, s frontpropagandistaként a szovjet csapatokkal együtt érkezett vissza Magyarországra. 1944 októberétől a Vörös Hadsereg által kiadott Magyar Újság munkatársa. 1945 februárjától a Honvédelmi Minisztérium nevelési osztályának vezetője. 1946-ban Budapesten feleségül vette Nagy Erzsébetet, Nagy Imre lányát. 1948-ban ezredessé léptették elő. 1951 és 1954 között a népművelési miniszter első helyettese. 1954 novemberében a HNF alakuló kongresszusán főtitkárnak választották. 1955 elején leváltották, a Petőfi Irodalmi Múzeum igazgatójává nevezték ki. 1956 elején kizárták az MDP-ből. 1956. október 23-án részt vett a Losonczy Géza lakásán tartott megbeszélésen. Nagy Imrével együtt ment a Parlamentbe, és mellette maradt a következő napokban is. November 4-én a jugoszláv követségre menekült. A követséget november 22-én elhagyó Nagy Imrével és társaival együtt a szovjetek a romániai Snagovba szállították. 1957. április 14-én letartóztatták, a Nagy Imre és társai-perben a Legfelsőbb Bíróság 1958. június 15-én nyolc év börtönbüntetésre ítélte. 1960. április 1-jén amnesztiával szabadult. Szabadulása után a XIII. Kerületi Közért Vállalatnál tervelőadóként dolgozott. 1963-ban levéltáros lett a Pest Megyei Levéltárban, az országszerte kibontakozó helytörténeti krónikaíró mozgalom kezdeményezője volt.

Kopácsi Sándor (Miskolc, 1921 – Toronto, 2001) Apja vasesztergályos volt, és az MSZDP egyik helyi vezető politikusa. Már 15 évesen részt vett egy nyilasellenes röplapakcióban, ahol comblövést kapott. Miskolcon fémipari szakiskolát végzett, a háború alatt a Dimávgban esztergályosként helyezkedett el. A német megszállás után csatlakozott a Mokán ellenállási mozgalomhoz családjával együtt. Szülővárosa felszabadulása után beosztották az új karhatalmi szervezetbe, és belépett az MKP-ba. 1949-ben a rendőrtiszti iskola és két pártiskola elvégzése után a pártközpont karhatalmi osztályára helyezték. 1949 őszén kétéves pártfőiskolára küldték, majd a rendőrség pártapparátusának élére nevezték ki. 1952-től Budapest rendőrfőkapitánya. Az SZKP XX. kongresszusa után egy nyílt rendőrségi pártértekezleten felszólalt Rákosi Mátyás ellen. A poznani események hatására a honvédség és a rendőrség főtisztjeinek értekezletén több társával együtt kijelentette, hogy a népre nem lönek. 1956. október 31-én bekerült az MSZMP alapító kongresszusát előkészítő intézőbizottságba. A forradalom alatt megnyerte a felkelőcsapatok bizalmát, november 3-án a Kilián laktanyában, a karhatalmi bizottság ülésén a nemzetőrség helyettes parancsnokává választották. Nagy Imrével folytatott megbeszélésén azt tervezte, hogy a harcok elültével lefegyverezik a felkelőket. 1956. november 5-én Szerov letartóztatta. 1958. június 15-én a Nagy Imre és társai-perben a Legfelsőbb Bíróság életfogytiglani börtönbüntetésre ítélte. 1963-ban amnesztiával szabadult. 1963 és 1965 között vasesztergályosként dolgozott a telefongyárban, majd 1965-ben műszaki tisztviselőként helyezkedett el Solymáron. 1969-ben engedélyt kapott egyetemi tanulmányainak befejezésére, de a jogi diploma megszerzése után nem kapott képzettségének megfelelő állást. 1975-ben kivándorolt Kanadába feleségével. Éttermi felszolgálóként, hűtőgépgyári munkásként, majd a torontói elektromos műveknél fizikai munkásként dolgozott. 1987-től nyugdíjas. 1989-ben hazatért Magyarországra, ahol rehabilitálták, 1990-ben visszakapta rendfokozatát, majd vezérőrnaggyá léptették elő. Visszaemlékezéseit *Életfogytiglan* című önéletrajzi regényében írta meg.

Losonczy Géza (Érsekcsanád, 1917 – Budapest, 1957. december 21.) Újságíró, politikus, államminiszter. Debrecenben végzett egyetemi tanulmányai idején kapcsolódott be a

munkásmozgalomba. 1935–36-ban az egyetemi Márciusi Front egyik vezetője és a Tovább című lap szerkesztője. 1939-től a KMP tagja, 1940-től a Népszava munkatársa. 1941-ben letartóztatták, kiszabadulása után illegálisan a pártajtóban és az értelmiségi szervezőmunkában dolgozott. 1945-ben a Szabad Nép belpolitikai rovatvezetője, majd államtitkárként Révai József helyettese a Népművelési Minisztériumban. A sztálinista terrorszervezet hamis vádak alapján őt is börtönbe juttatta a Rajk-perben. 1954-ben, Nagy Imre első miniszterelnöksége idején szabadult ki. A börtönkörülmények, a vizsgálati módszerek pszichés zavart okoztak, betegen kórházban ápolták. Kapcsolata Nagy Imrével rendszeressé vált azután is, hogy a Magyar Nemzet főmunkatársa lett. Mikor Nagy Imrét megfosztották minden tisztségétől, központi szerepet töltött be az ellenzéki kommunisták mozgalmában. A Petőfi Kör szervezője, az író-memorandum egyik megfogalmazója. A Petőfi Kör sajtóvitáján ő volt, aki először ejtette ki Nagy Imre nevét. Csatlakozott az 1956. október 23-án tüntető tömeghez. Tagja lett az 1956. október 31-én megalakult MSZMP Intéző Bizottságának. Nagy Imre október 30-án államminiszterré nevezte ki. A szovjet támadáskor, november 4-én, a jugoszláv követségen kért menedéket feleségével, dr. Haraszi Máriával és Anna lányával. Innen hurcolták el családjával együtt Romániába. 1957 áprilisában visszaszállították Budapestre. Ő lett volna a Nagy Imre-per másodrendű vádlottja, de még a tárgyalás előtt, decemberben a börtönben – tisztázatlan körülmények között – meghalt.

Maléter Pál (Eperjes, 1917 – Budapest, 1958. június 16.) Értelmiségi családba született, a gimnáziumi érettségi után négy szemesztert hallgatott a prágai orvosi egyetemen. A német csapatok bevonulását megelőzően Kassára, majd onnan Budapestre költözött, ahol folytatta orvosi tanulmányait, amelyeket végül anyagi okok miatt nem tudott befejezni. A magyar állampolgárság megszerzése érdekében önként jelentkezett katonai szolgálatra. 1940 őszén fölvetették a Ludovika Akadémiára. Ennek befejezése után Kassán szolgált, majd 1944-ben a keleti frontra vezényelték, ahol hadifogságba esett. Itt önként jelentkezett a németek elleni harcra; a partizániskola után, 1944 őszén Erdélyben került egységével bevetésre. 1945 januárjában az Ideiglenes Nemzeti Kormány védelmére szervezett zászlóalj parancsnoka lett, tavasztól a HM őrzászlóaljját vezette. A forradalom kitöréséig a néphadseregben teljesített szolgálatot, 1956-ban ezredesi rangban. 1956. október 24-én déltől a HM-ben ő látta el a főügyeleti szolgálatot. Másnap a vezérkari főnök parancsára öt harckocsival és az azokat kísérő tisztiiskolásokkal a Kilián laktanyában tartózkodó egyik egységének megsegítésére indult. Mivel csak az ő parancsnoki harckocsija jutott el az épületig, felsőbb jóváhagyással tüzszünetet kötött a környéken harcoló civil egységekkel. Ennek lejárta után, október 27–28-án katonáival ellenőrzése alá vonta a laktanyát közrefogó épületszárnyakat, majd értesülve a kormány által elrendelt tüzszünetről, beszüntette a felkelők elleni harcot, ezt jelentette a minisztériumnak. A Corvin közben részt vett a fegyverletételi tárgyalásokon. Nagy Imre hívására a Parlamentben jelen volt a munkástanácsok küldöttjeivel folytatott tárgyalásokon, majd október 31-én a nemzetőrség megszervezése érdekében tartott megbeszélésen. Október 31-én Nagy Imre kinevezte a honvédelmi miniszter első helyettesévé, 3-án miniszterré vezérőrnagyi rangban. November 3-án a Parlamentben a szovjet hadvezetéssel tárgyaló bizottság tagja volt. Este a tököli szovjet bázison a tárgyalás folytatására érkezett magyar küldöttség többi tagjával együtt Szerov tábornok, a KGB vezetője letartóztatta. A Nagy Imre és társai perben a Legfelsőbb Bíróság Népbírói Tanácsa Vida Ferenc elnökletével 1958. június 15-én szervezkedés kezdeményezése és vezetése, zendülés, valamint hazaárulás vádjával halálra ítélte a fellebbezés lehetősége nélkül. Másnap kivégezték. 1989-ben rehabilitálták.

Nagy Imre (Kaposvár, 1896 – Budapest, 1958. június 16.) Kispolgári családba született. Négy év gimnázium után kitanulta a géplakatos szakmát. 1915-ben behívták katonának, a következő év nyarán orosz hadifogságba esett; a Vörös Gárdában harcolt a polgárháborúban. 1920-ban belépett a bolsevik pártba, majd egy év múlva hazatért Magyarországra. Itthon részt vett az MSZDP munkájában, de 1925-ben kizárták. Alapító tagja lett az MSZMP-nek. 1927-ben rövid időre letartóztatták, szabadulását követően Bécsbe emigrált, de illegálisan több alkalommal visszatért

Magyarországra. 1930-ban küldöttként érkezett Moszkvába a KMP kongresszusára, ahol 1944-ig maradt. Dolgozott a Komintern Agrártudományi Intézetében, a Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalában, valamint a moszkvai rádiónál, ahol a magyar nyelvű adások szerkesztője volt. 1944 végén az MKP vezetésének tagjaként tért vissza Magyarországra. Az Ideiglenes Kormányban földművelési miniszter, ezt követően rövid ideig belügyminiszter, az MKP egyik titkára, 1947–1949 között az Országgyűlés elnöke. Ellentétbe került a párt irányvonalával, elsősorban agrárkérdésben, és noha önkritikát gyakorolt, kizárták a pártvezetésből. 1953-ban szovjet kezdeményezésre lett miniszterelnök, megpróbált átfogó gazdasági, politikai reformokat megvalósítani. 1955 elején leváltották tisztségeiből, a pártból is kizárták. Nem volt hajlandó önkritikára, programjához ragaszkodott, sőt azt számos elemében tovább is fejlesztette. 1956. október 23-án a tüntetők követelésére visszavették a párt legfelső vezetésébe, és ismét ő lett a miniszterelnök. E tisztségében egyfelől igyekezett a forradalom legfőbb célkitűzéseit elfogadtatni az MDP-, valamint a szovjet vezetéssel, másfelől mérsékelni igyekezett az általa túlzottnak ítélt követeléseket. A társadalom akaratával egyre inkább azonosulva tüzszünetet hirdetett, fellépett a szovjet csapatok távozásáért, deklarálta a többpártrendszer újbóli bevezetését. Válaszul arra, hogy a fegyverszünet ellenére újabb szovjet csapatok érkeztek az országba, november 1-jén bejelentette az ország semlegességét, kilépését a Varsói Szerződésből. November 4-én hajnalban a jugoszláv követségre menekült. 22-én a Kádár-kormány menlevelével hagyta el az épületet, ám a szovjetek őrizetbe vették, és Romániába deportálták. 1957. április 14-én tartóztatták le Snagovban. A Legfelsőbb Bíróság Népbírósi Tanácsa Vida Ferenc elnökletével 1958. június 15-én szervezkedés kezdeményezése és vezetése, valamint hazaárulás vádjával halálra ítélte, a fellebbezés lehetősége nélkül. Másnap kivégezték.

Szilágyi József (Debrecen, 1917 – Budapest, 1958. április 24.) Politikus. A Debreceni Református Főgimnáziumban érettségizett. 1935–39-ben a Tisza István Egyetem Jogtudományi Karára járt, 1939 őszén diplomázott. 1935–38-ban az egyetem Werbőczy István Bajtársi Egyesületének tagja. 1937–38-ban a Márciusi Front aktivistája, a három számot megért Tovább című lap szerkesztője és kiadója. 1938-tól a KMP tagja. 1940. decembertől 1944. márciusig illegális kommunista szervezkedés miatt kisebb megszakítással börtönben volt. 1944. novembertől 1945 tavaszáig debreceni, majd 1947-ig országos rendőrkapitány. Közben 1945. októbertől 1947-ig tüdőbajjal különböző szanatóriumokban ápolták. 1947. májustól a Belügyminisztérium személyzeti, 1947. októbertől 1949-ig a pártközpont adminisztratív osztályvezetője. 1948–50-ben a Központi Ellenőrzési Bizottság tagja. 1949–50-ben a Külkereskedelmi Minisztériumban tervfőosztály-vezető. Kinyilvánította, hogy nem hisz Rajk László bűnösségében, ezért funkcióiból leváltották. 1950-től 1956-ig a Terményforgalmi Egyesülés tervosztályának vezetője. 1956. januárban kizárták az MDP-ből, s az év tavaszán Nagy Imre köréhez csatlakozott. Október 23. és 28. között Kopácsi Sándor mellett volt a Budapesti Rendőr-főkapitányságon. Október 27-én a belügyminiszteri kinevezésnél az ő neve is felmerült, de Münnich Ferenc kapta meg a tárcát. Október 28-tól Nagy Imre miniszterelnökségi titkárságának vezetője. November 4-én családjával együtt ő is a jugoszláv követségre menekült, amit november 22-én azzal a garanciával hagytak el, hogy nem esik bántódásuk, de a szovjetek elfogták, és a romániai Snagovba hurcolták őket. 1957-ben visszaszállították Mo.-ra. A Nagy Imre-per nyolcadrendű vádlottjaként a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés és egyéb bűncselekmények miatt helyezték vád alá. 1958. februárjában nem egyezett bele a nyomozati munka meghosszabbításába, ezért ügyét elkülönítették, április 22-én halálra ítélték, majd kivégezték. 1989-ben rehabilitálták.

Tildy Zoltán (Losonc 1889 – Budapest, 1961) Édesapja vármegyei tisztviselő volt. A pápai Református Teológiai Akadémián szerzett diplomát, majd egy évig az írországi Belfast Assembly College ösztöndíjasaként tanult. Szennán, majd 1921 és 1929 között Tahitótfalun volt lelkipásztor. 1924-ben másodmagával megalapította a Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet Rt.-t. A magyar reformátusság egyetlen országos napilapján, a Keresztény Családon kívül szerkesztette a Téli Újságot, a Református Lelkipásztort és a Magyarföldet. 1928 és 1932 között a Magyar Traktátus Társaság igazgató lelkésze, majd 1946-ig Szeghalom gyülekezetének lelkipásztora. Még 1917-ben

belépett az Országos Függetlenségi és '48-as Gazdapártba. 1922-től az Egységes Párt tagja. 1929–1930-ban Nagy Ferencsel és másokkal együtt megszervezte a Független Kisgazdapártot, amelynek ügyvezető alelnöke lett. 1936-tól a szeghalmi kerület, 1939-től a békési kerület országgyűlési képviselője. 1940 januárjától a párt megbízott ügyvezető elnöke. 1942-ben részt vett a Magyar Történelmi Emlékbizottság létrehozásában. Szorgalmazta a munkáspártokkal való szövetség megvalósítását. Az elsők között sürgette Kállay Miklós miniszterelnöknél, illetve magánál Horthy Miklósnál is a kiugrást, valamint ő volt az egyik szerzője az FKGP 1943. évi háborúellenes memorandumának is. A német megszállás után illegalitásba vonult. 1945 után országos pártvezető, a Független Kisgazdapárt című politikai hetilap szerkesztőségének vezetője. 1945 szeptemberétől 1946 februárjáig miniszterelnök, 1946. február 1-jén Magyarország első köztársasági elnökévé választották. 1948. július 30-án – arra hivatkozva, hogy vejét, Csornoky Viktort korrupció és hűtlenség vádjával őrizetbe vették – lemondatták. 1948. augusztus vége és 1956. május 1-je között házi őrizetben tartották Budapesten. 1956 szeptemberében felszólalt a Petőfi Kör gazdaságpolitikai vitáján. 1956. október 27-től tagja Nagy Imre nemzeti kormányának, majd november 3-tól a koalíciós kormány államminisztereként gyakorlatilag miniszterelnök-helyettesi funkciót látott el. Ez idő alatt főleg a paraszti szervezetekkel és az egyházakkal épített ki kapcsolatot. Rádióbeszédeiben síkraszállt a többpártrendszer, a nemzeti függetlenség és a szabadság mellett, felszólított a Kisgazdapárt újjászervezésére is. November 4-én a szovjet kordonon keresztül távozott a Parlament épületéből. A Nagy Imre és társai-perben a Legfelsőbb Bíróság 1958. június 15-én hat év börtönbüntetésre ítélte. 1959 áprilisában idős korára (valójában betegségére) való tekintettel egyéni amnesztiával szabadult. Haláláig teljes visszavonultságban élt. 1989-ben rehabilitálták.

Vásárhelyi Miklós (Fiume, 1917 – Budapest, 2001) Polgári családban született. Az érettségi után, 1936–1937-ben a római egyetemen, majd 1939 és 1942 között a Debreceni Tudományegyetem Jogtudományi Karán tanult. 1938-ban belépett a KMP-be, részt vett az ellenállási mozgalomban. 1938-tól 1941-ig az óbudai szociáldemokrata ifjúsági szervezet titkára. A háború alatt munkaszolgálatra hívták be, egy fegyvergyárban dolgozott. 1944-ben csatlakozott a fegyveres ellenálláshoz. 1945-ben aktívan bekapcsolódott az MKP munkájába. 1945-től a Szabadság, majd a Szabad Nép munkatársa. 1946-ban a Szabad Nép különtudósítója a párizsi béketárgyalásokon. 1950-ben rövid ideig a rádió igazgatója. 1951-től a Művelt Nép című lap felelős szerkesztője, majd 1952-től 1954-ig a Hungary-Vengrija című lap főszerkesztője. 1954 májusától a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának elnökhelyettese. Nagy Imre legszűkebb politikai köréhez tartozott, a pártellenzék egyik legaktívabb irányítója volt. 1955 áprilisában Nagy Imrével együtt őt is leváltották. Szigorú pártmegrovásban részesült, mert 1955. május 27-én a Lapkiadó Vállalat párttaggyűlésén Gimes Miklóssal és Vásárhelyi Miklóssal követelték a magyar–jugoszláv viszony tisztázását és a Rajk-per felülvizsgálatát. 1955 októberében részt vett az írók és művészek MDP KV-hez intézett memorandumának a megfogalmazásában, amely a kulturális élet ellenőrzésének megszüntetését követelte. December 24-én kizárták a pártból. 1955-től a Művelt Nép Könyvkiadó könyvtárosa volt. 1956. november 1-jén a kormány sajtófőnökévé nevezték ki. November 4-én a jugoszláv követség katonai attaséjának a lakásán kapott menedéket. November 23-án az addig a jugoszláv követségen tartózkodó Nagy Imre-csoporttal Romániába deportálták, 1957. április 10-én Snagovban letartóztatták, és Magyarországra szállították. 1958. június 15-én a Nagy Imre és társai-perben a Legfelsőbb Bíróság öt év börtönbüntetésre ítélte. 1960 áprilisában amnesztiával szabadult. 1961-től a Képzőművészeti Kiadó lektoraként dolgozott. 1964-ben elbocsátották állásából. 1972-ig egy építőipari ktsz anyagbeszerzője. 1965-től az Élet és Tudomány, majd 1972-től 1990-ig az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársa, sajtótörténeti kutatásokkal foglalkozott. 1973-tól a Mafilm dramaturgja. 1979-ben aláírta a Charta '77 csehszlovákiai polgárjogi mozgalom bebörtönzött tagjaival szolidaritást vállaló nyilatkozatot. 1981-től részt vett a forradalom történetét tárgyaló, másfél évig tartó illegális kerekasztal-beszélgetésen. 1983–84-ben fél évet a Columbia Egyetemen töltött. 1984-től a Soros Alapítvány bizottságában Soros György személyes képviselője volt, 1990-től 1994-ig pedig az alapítvány alelnöke, majd 2001-ig elnöke. Előadást tartott az 1985-

ős Monori Találkozón. Az 1986 decemberében Eörsi István lakásán rendezett illegális '56-os konferencia egyik szervezője és előadója. 1988-ban az Új Márciusi Front alapító tagja. 1988-ban a Történelmi Igazságtétel Bizottság (TIB) egyik alapító tagja, 1992-ig elnöke, ebben a minőségében mondott beszédet 1989. június 16-án Nagy Imre és mártírtársainak temetésén. 1989-ben rehabilitálták. 1988–1989-ben részt vett a Szabad Kezdeményezések Hálózata, majd az SZDSZ megalakításában. 1990-től az SZDSZ Országos Tanácsának tagja, 1990-től 1994-ig országgyűlési képviselő volt.

Rövid bibliográfia

Az igazság a Nagy Imre ügyben. Szerk. Becski Hanna, Kende Péter, Méray Tibor, Molnár Miklós, Schreiber Tamás. Századvég Füzetek 2. 1989. (Első kiadás: Európai Petőfi Kör, Bruxxelles, 1959.)

Donáth Ferenc: *A Márciusi Fronttól Monorig.* Vál. Valuch Tibor. Századvég Kiadó – MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 1992.

Eljő az a nagy, szép idő... [Szilágyi Júlia és mások visszaemlékezései, levelek, dokumentumok.] (Összeáll. Javorniczky István.) Héttorony Kiadó, Budapest, 1990.

Halda Aliz: *Magániügy – dokumentum(regény).* Noran Kiadó, Budapest, 2002.

Haas György: *Diktatúrák árnyékában: Tildy Zoltán élete.* Magyar Napló, 2002.

Horváth Miklós: *Maléter Pál.* Osiris – Századvég – 1956-os Intézet, Budapest, 1995.

1956 kézikönyve. III. kötet. Megtorlás és emlékezés. Szerk. Hegedűs B. András, Kende Péter, Szokolczai Attila, Germuska Pál, Boros Géza. 1956-os Intézet, Budapest, 1996.

Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez. IV. kötet. Szerk. dr. Horváth Iлона *et alia.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995, 897-961. l. [Nagy Imre és társai rehabilitációs ügye 1989-ben, 108-111. sz. iratok]

Kopácsi Sándor: *Életfogytiglan.* Bibliotéka Kiadó, 1989.

Kövér György: *Losonczy Géza. 1917–1957.* 1956-os Intézet, Budapest, 1998.

Méray Tibor: *Nagy Imre élete és halála.* Bibliotéka Kiadó, 1989.

Rainer M. János: *Nagy Imre. Politikai életrajz II. (1953–1958).* 1956-os Intézet, Budapest, 1999.

Révész Sándor: *Egyetlen élet: Gimes Miklós története.* Sík Kiadó – 1956-os Intézet, 1999.

Vásárhelyi Miklós: *Ellenzékben.* Szerk. Tóbiás Áron. Szabad Tér Kiadó, Budapest, 1989.

Vásárhelyi Miklós: *A történelemben.* Szerk. Kenedi János, Vásárhelyi Júlia. Irodalom Kft., Budapest, 2006.